

ERDÉLYI TÁRSADALOM
Szociológiai szakfolyóirat

X. évfolyam 2. szám

ERDÉLYI TÁRSADALOM

Szociológiai szakfolyóirat

10. évfolyam 2. szám

Kolozsvár
2012

Erdélyi Társadalom

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka
Intézet és a Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány
folyóirata. Megjelenik évente két alkalommal.

Alapítók

Horváth István, Magyarai Tivadar, Péter László, Veres Valér

Főszerkesztő

Horváth István

Felelős szerkesztő

Veres Valér

Lapszámfelelősök

Berszán Lidia Szabó Béla

Szerkesztőbizottság

Csata Zsombor, Kiss Dénes, Benedek József, Berszán Lidia
Magyarai Tivadar, Pásztor Gyöngyi, Péter László, Geambaşu Réka

Szerkesztőtanács

Bárdi Nándor, Csepeli György, Kuczi Tibor, Ladányi János, Lengyel György, Lőrincz D.
József, Mezei Elemér, Pászka Imre, Tamás Pál, Szabó Béla

Szerkesztőségi titkár

Kiss Zita

Olvasószerkesztő

Berszán Lidia

Borítóterv

Módi István-Hunor

DTP

Dániel Botond

A szerkesztőség postai címe

Revista „Erdélyi Társadalom” Str. Tipografiei, 12 / 1, RO-400101 Cluj-Napoca
Telefon. +40 264 599 461, fax: +40 264 430 611
E-mail: et@socasisubcluj.ro,

A régebbi számok elérhetők a <http://www.bbteszociologia.ro> honlapon.

Kiadó: Presa Universitară Clujeană

Nyomda: INCITATO

ISSN: 1583-6347

A lap kiadását támogatja:

Communitas Alapítvány

Tartalom

1. TANULMÁNYOK

Dávid-Kacsó Ágnes, Antal Imola: A fizikai erőszak fegyelmezési célból való alkalmazásának nemi sajátosságai a romániai családokban	9
Berszán Lídia: Jogok és esélyek. A fogyatékos gyerekek / fiatalok helyzete és lehetőségei Romániában – longitudinális kutatás	29
Botházi Renáta, Ozsváth Anita-Anikó, Lukács Ignác, Krecsák Katalin, Dégi L. Csaba: „Opcionálisan kötelező” drogprevenció az iskolában – a fesztiválózó fiatalok szerfogyasztási szokásainak tükrében	47

2. RECENZIO

Ercsei Kálmán: Az új kapitalizmus Romániában: aktorok, érdekek és mechanizmusok	63
English abstracts	71
A szerzőkről	73
Visszapillantó. Az Erdélyi Társadalom korábban megjelent tanulmányai	75

ET

TANULMÁNYOK

1

A fizikai erőszak fegyelmezési célból való alkalmazásának nemi sajátosságai a romániai családokban

A társadalmi nem befolyásolja a különböző nemű egyének szülői szerep-sajátosságait és a gyermekkel kapcsolatos szülői szociális kogníciókat. Ezáltal a szülő fegyelmezési gyakorlata, az általa alkalmazott módszerek a gyermekek fegyelmezésére bizonyos sajátosságokat mutatnak a szülő és a gyermek neme szerint. A jelen tanulmányban egy 3747 romániai szülőből álló mintán végzett felmérés adatait felhasználva bemutatjuk, hogy hogyan változik a fizikai erőszak fegyelmezési célból történő alkalmazása a romániai családokban a gyermek életkorának előrehaladtával és figyelembe véve a szülők és gyermekek nemét. Eredményeink azt mutatják, hogy úgy az anyák, mint az apák gyakrabban számolnak be fizikai erőszak alkalmazásáról a fegyelmezés során, ha gyermekük fiú. Az anyák esetében a fizikai erőszak alkalmazásának gyakorisága csökken a gyermek életkorának növekedésével, míg az apák esetében a fizikai erőszak gyakorisága a 13-14 éves korosztály esetében volt a legmagasabb.

Kulcsszavak: társadalmi nem, fegyelmezés, fizikai erőszak

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

A NEMI TÉNYEZŐ A SZÜLŐI SZEREPEK MEGVALÓSÍTÁSÁBAN

Anemi szerepek magukban foglalják a szülői viselkedésre vonatkozó társadalmi normákat, melyek sokkal erősebbek a nők, mint a férfiak esetében (England 1999). A nők szocializációja során az anyaság a női identitás részévé válik és magába foglalja a szülői viselkedés affektív komponenseit, elsősorban a gondozó és támogató funkciókat (Crockett et alii 2007, Kuczynski–Parkin 2007). Az „apaság” fogalma azonban inkább a férfinek a gyermekhez és anyához viszonyított pozíciójára utal és nem ír elő olyan viselkedéseket, amelyek az „apa

szerephez” kapcsolódnának. Az apaság, mint gondoskodás és érzelmi bevonódás, társadalmi szkriptek által kevésbé szabályozott, mint az anyaság. Ennek következtében ugyanaz a szülői funkció más jelentéssel bír az apák és anyák számára: például a gyermekekkel kapcsolatban expresszív bevonódást mutató apák kevésbé érzik úgy, hogy ezzel szocializációs feladatukat látják el, mint az anyák (Bielby 2006). Hasonlóan, az apák és anyák különböző mértékben vonódnak be a gyermek fejlődését szolgáló tevékenységekbe: az apák kevésbé vesznek részt a gyermekneveléssel kapcsolatos döntésekben és tevékenységekben, kevesebb információval rendelkeznek a gyermekek sajátosságaival és a gyermeknevelési módszerekkel kapcsolatban, és kevésbé motiváltak sajátos, a hatékony apasághoz szükséges jellemvonások kialakításában (Bielby 2006). Az apák általában instrumentális funkciókat töltenek be, de nem elhanyagolható az anyaszerep instrumentális komponense sem, amely az anya által a gyermek körüli napi gyakorlati tennivalók elvégzése során valósul meg (Stănculescu 2002). Pleck és Masciadrelli (2004) rámutat, hogy a gyermek gondozásával kapcsolatos tevékenységek kétharmadát az anyák végzik el. Az anyák érzelmi-támogató szerepe a serdülőkorban is megmarad, a lányok és a fiúk egyaránt arról számolnak be, hogy az anyjukkal szorosabb a kapcsolatuk, és több érzelmet osztanak meg anyjukkal, mint apjukkal (Crockett et alii 2007, Collins–Laursen 2004).

A nemi tényező a gyermekek szocializációjában is szerepet kap, befolyásolva a szülői stratégiákat, a kívánatos tulajdonságokkal és viselkedési módokkal kapcsolatos elvárásokat, hiedelmeket, és a nevelés során kitűzött célokat (Okagaki–Bingham 2005), ezáltal a konkrét szülői viselkedéseket. A szocializáció folyamata fiúk esetén az asszertív viselkedési módokat erősíti meg, míg lányok esetén az affiliációt. Ez a két norma konfliktus esetén különböző viselkedési módokban nyilvánul meg: a fiúk inkább erejüket bizonyítják, nyílt konfrontációt választanak, míg a lányok a konfliktus csökkentését keresik és megoldásokat próbálnak találni (Leaper–Friedman 2007). Ezzel együtt, Stockard (2006) szerint a szülői viselkedések különböző nemű gyermekeik irányában árnyalt képet mutatnak: a szülők megerősítenek bizonyos nemre jellemző viselkedési formákat -- például sajátos játékok, öltözködés, stb. révén -- de a teljesítmény, önkifejezés bátorításban, a szülő-gyermek interakciók érzelmi

melegségében, a fegyelmezési módszerek alkalmazásában nem mutathatók ki egyértelmű különbségek a szülők viselkedésében különböző nemű gyermekük irányában. Hooper (2010) azonban rámutat, hogy a fiúk esetében általában magasabb a fizikai, a lányokéban az érzelmi bántalmazás aránya, ami arra utal, hogy a gyermek neme befolyásolja a szülők viselkedését, akik az erőfölény kifejezésének különböző módját preferálják különböző nemű gyerekek esetén.

A NEMI TÉNYEZŐ A FEGYELMEZŐ VISELKEDÉSSEN

A „fegyelmezés” egy olyan konstruktum, mely azokat a szülői megnyilvánulásokat foglalja magában, amelyek a nemkívánatos gyermeki viselkedések megelőzésére és korrekciójára vonatkoznak (Straus–Fauchier 2007, Van Leeuwen et alii 2012). A megelőzés azokat az elvárásokat és szabályokat jelenti, amelyeket a szülő állít a gyermek viselkedésének irányítása céljából, míg a korrekció a szülő reakciójára vonatkozik a szabályoknak gyermek általi megsértése esetén. A korrekatív fegyelmezés egyaránt magába foglal pozitív és büntető, illetve induktív és erőkülönbségre alapozó viselkedési formákat a szülő részéről (Straus–Fauchier 2007). Az induktív fegyelmezési módszerek magyarázatokra, érvelésre, meggyőzésre épülnek, míg az erőkülönbségen alapuló módszerek a büntetés alkalmazására. A büntetések lehetnek erőszakmentesek (például zsebpénz vagy egyéb privilégiumok megvonása), pszichológiai szempontból erőszakosak (ordítózás, gyalázkodás, gúnynevek használata) és fizikailag agresszívek - pofon, verés, hajhúzás, stb. (Fauchier–Straus 2007, Lansford–Deater-Deckard 2012). A fegyelmezés is azon szülői tevékenységek közé tartozik, amelyek általában az anyai szerephez kapcsolódnak: Stănculescu (2002) rámutat, hogy az apák kétszer ritkábban vesznek részt a gyermek viselkedésének szabályozásában, mint az anyák, és intervenciójuk általában normatív jellegű, megengednek vagy megtiltanak bizonyos dolgokat, közvetítik a morális normákat, de korlátozott mértékben avatkoznak bele a konkrét viselkedés módosításába. Bár általában az anyák gyakrabban alkalmaznak induktív fegyelmezési eljárásokat, míg az apáknál gyakoribb a hatalmi pozíció kihasználása, az apák és anyák egyenlő eséllyel alkalmaznak fizikailag és pszichológiailag agresszív fegyelmezési módokat

(Fauchier–Strau 2007). Ugyanakkor Edleson (1999) felhívja a figyelmet arra, hogy mivel nagy különbségek vannak az anyák és apák között a gyermekkel, és ezen belül fegyelmezéssel töltött idő tekintetében, a különböző nemű szülők által alkalmazott fegyelmezési módok gyakoriságáról akkor kapunk reális képet, ha azt a szülő által a gyermekkel töltött időhöz viszonyítjuk.

A gyermek növekedésével a szülői kontroll gyakorlásának kontextusa változik, az erőviszonyok újratárgyalásra kerülnek (Maccoby 2007). A gyerekek egyre több időt töltenek a családtól távol, így kikerülnek a szülők közvetlen felügyelete alól, akiknek át kell térniük a gyermek viselkedésének disztális követésére. A serdülők egyre több szülői viselkedést éreznek túlzottan korlátozónak, ugyanakkor a szülők nagyobb valószínűséggel érzékelik gyermekeik nem megfelelő viselkedését szándékosnak és reakciójuk ennek megfelelő lesz (Maccoby 2007). Lévén, hogy a fegyelmezés az anya hatásköréhez tartozik, a serdülőkorú konfliktusok az anyával gyakoribbak (Kuczynski–Parkin 2007). Az alkalmazott módszerek is változáson esnek át, az erőkülönbségre épülő módszerek helyét fokozatosan átveszik az induktívak, a korrektíveket a preventívek (Collins–Laursen 2004, Grusec–Davidov 2007, Maccoby 2007, Laird et alii 2009). A gyermek és a szülő neme lényeges tényezővé válik a fegyelmezés során: a fiúk negatívabban reagálnak a kontrollra, mint a lányok (Grusec–Davidov 2007), és esetükben a konfliktusok gyakrabban végződnek a engedetlenséggel. A konfliktusok gyakorisága lineárisan csökken kora-serdülőkortól a középső, majd késő-serdülőkorig, de a konfliktus során felszínre kerülő negatív érzelmek a serdülőkor közepén a legintenzívebbek. Az apák serdülőkor közepén gyakrabban szakítják félbe fiaikat, hatalmi helyzetüket hangsúlyozva, míg a serdülők és az anyák gyakrabban szakítják egymást félbe, ami az anya autoritásának a serdülő általi megkérdőjelezését jelzi. Serdülőkor végére a konfliktusok gyakorisága és intenzitása csökken, ami a szerepek újratárgyalásának lezáródását jelzi (Collins–Laursen 2004).

SZÜLŐI VISELKEDÉS A ROMÁNIAI CSALÁDOKBAN

A romániai családokban, a tradicionális család jellemzőinek megfelelően, az anyák azok, akik a házi teendőkért, és ezen belül a gyermekek nevelésért elsődlegesen felelősek (Hărăguș 2010, Robila 2004). Egy 2006-ban, a 7. osztályos gyermekekkel rendelkező családokkal, országosan reprezentatív mintán végzett kutatás szerint a családok 74%-ban az anya tölt a legtöbb időt a gyermekekkel, míg az apa csak a családok 7%-ban. A fegyelmezés ugyancsak elsősorban az anyák feladata: a gyermekek 35.1%-a vallotta, hogy az anya bünteti meg a leggyakrabban, míg csak 21.1% szerint az apa ez a személy, és a gyerekek 30%-a az anyától kap a leggyakrabban jutalmat, míg 20% az apától (Negreanu–Ionescu 2006).

A TANULMÁNY CÉLJA

A jelen tanulmányban bemutatjuk, hogy hogyan alakul a testi fenytés alkalmazása a romániai családokban, figyelembe véve a gyermekek és szülők nemét, valamint a gyermekek életkorát. A bemutatott irodalom tükrében az feltételezzük, hogy az anyák és apák fegyelmező viselkedése eltéréseket fog mutatni mind a gyermek neme, mind életkora függvényében.

A FELMÉRÉS

A jelen tanulmány a BECAN¹ (Balcan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect – A gyermekekbántalmazás és elhanyagolás epidemiológiai felmérése a Balkánon) nemzetközi felmérés romániai adataira támaszkodik. A felmérés célja a gyermekbántalmazásra vonatkozó adatok incidenciájának és prevalenciájának megállapítása, a gyermekbántalmazásra vonatkozó adatbázisok aktualizálása, valamint a gyermekbántalmazás esetek azonosítására és kezelésére vonatkozó procedurális sajátosságok azonosítása volt a résztvevő 9 balkán

---

1 Az Európai Bizottság kutatási célú Hetedik Keretprogramja (FP7) által finanszírozott kutatás

államban. Az epidemiológiai felmérés az IPSCAN által kidolgozott, gyermekbántalmazás felmérésére szolgáló ICAST-CH és ICAST-P kérdőíveknek (IPSCAN, 2006a, 2006b) a konzorcium által a kutatás céljaira módosított változatai felhasználásával valósult meg (a kutatás részletes leírására lásd Antal et alii 2012). A BECAN kutatás céljaira minden résztvevő országban lefordították a kérdőívet az illető ország hivatalos és néhány kisebbség nyelvére, és a lefordított változatok a felmérés előkészítő fázisában kulturálisan validálva voltak. Romániában a kérdőív román és magyar nyelvre fordított változatait alkalmaztuk.

A jelen tanulmány a szülők kérdőíveiből (ICAST-P) nyert adatokat használja. Az ICAST-P kérdőív a szülők fegyelmezési célból használt viselkedéseit térképezi fel egy meghatározott gyermekre vonatkoztatva. Az adatok lehetővé teszik a különböző viselkedési formák gyakoriságának a kiszámítását, valamint azon szülők arányának a megállapítását, akik egy bizonyos viselkedési formát alkalmaznak. A kérdőív tartalmaz fizikai, pszichológiai fegyelmezési módokra, elhanyagolásra valamint szexuális bántalmazásra vonatkozó skálákat. A BECAN kutatás céljaira a kérdőívet a konzorcium kiegészítette egy skálával, ami az erőszakmentes fegyelmezési módszerek alkalmazására vonatkozik. Ebben a tanulmányban a testi fenytésre vonatkozó skála adatait használtuk fel. A skála 16 itemből áll, melyek konkrét, fizikai szempontból agresszív viselkedési formákat írnak le (pl. „Megragadta a ruhájánál fogva és megrázta”, „A fenekére ütött bottal, seprűvel, pálcával vagy szíjjal”, stb.). A válaszlehetőségek a viselkedés gyakoriságára vonatkoznak az utolsó évben (egyszer-kétszer egy évben, néhányszor egy évben, egy-két havonta egyszer, havonta néhányszor, hetente vagy gyakrabban), illetve valamikor a múltban (nem a múlt évben, de megtörtént). További válaszlehetőségek a „soha” illetve a „nem szeretnék válaszolni”.

A minta és a felmérés módszertana: a minta reprezentív a románai V., VII. és X. osztályos (11-12 éves, 13-14 éves és 16 éves populációra). Az adatfelvétel az ország történelmi és fejlettségi régióit figyelembe véve, a 41 megyéből 16 megyében és Bukarestben történt 2011-ben, március-június folyamán. A cél az volt, hogy a minta elérje a megfelelő iskolai osztályokba beírt populáció 1%-át. A felmért gyermekek szüleinek is küldtünk haza egy kérdőívet, lehetővé téve a gyermekek és szülei percepciójának összehasonlítását. Az adatgyűjtés első

lépéseként a kiválasztott iskolai osztályokban a gyerekek hazavittek a szüleiknek egy információs ívet, mely tartalmazta a kutatás ismertetését és csatolva a szülő beleegyezési nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy gyermeke kitöltheti az osztályban a kérdőívet. A beleegyezés passzív formáját alkalmaztuk, vagyis, ha a szülő nem válaszolt, beleegyezésnek tekintettük. A 16 évesek esetében a szülők csak az informálási ívet kapták, nem kértük beleegyezésüket ahhoz, hogy gyermekük a kérdőívre válaszolhasson. Azon gyermekek szüleinek, akik az osztályban kitöltötték a kérdőívet, a gyermek által hazaküldtük a szülő számára szolgáló kérdőívet. Ily módon 5955 valid gyermek kérdőívet (a célul kitűzött minta 73.54%-át) kaptunk és 4236 szülői kérdőívet (a kitűzött minta 51.80%-át) küldtek vissza, amiből valid volt 3876 (Antal et al. 2012).

EREDMÉNYEK ÉS MEGBESZÉLÉS

A kérdőívet kitöltő felnőtt és a vonatkoztatási gyermek kapcsolatát tekintve a következő válaszlehetőségek vannak: biológiai anya, mostoha anya, nevelőanya, lánytestvér, nagymama, más női rokon, egyéb (nőnemű), biológiai apa, mostoha apa, nevelőapa, fiútestvér, nagypapa, más férfi rokon, egyéb (férfi). E tanulmány céljaira csak a biológiai anyák és apák által kitöltött kérdőíveket vettük figyelembe. Ilyen módon a minta összesen 3694 személyből áll, amelyből 81.9% anya, 18.1% apa volt. Az index gyermekek közül 40.4% fiú volt, 59.6% lány, életkori megoszlás szerint pedig a 11-12 éves korosztályba tartozott 35.3%, a 13-14 évesbe 30.2%, és 16 évnél nagyobbak közé 34.2%.

A tanulmány céljaira csak az utolsó 12 hónapra vonatkozó szülői viselkedést vettük figyelembe és fizikai szempontból agresszív viselkedések közül azokat elemeztük, amelyeknek az előfordulásáról az utolsó évben a megkérdezett szülők legalább 10%-a beszámolt. A prevalencia kiszámításánál a viselkedés előfordulását mértük, az alkalmazás gyakoriságától függetlenül.

A következőkben bemutatjuk a szülők által fegyvelmezési céllal alkalmazott 6 leggyakoribb fizikailag agresszív viselkedési forma prevalenciáját anyák és apák esetében, a gyermek neme szerint.

1. táblázat: A leggyakrabban alkalmazott fizikai büntetési módok alkalmazása az anyák és apák által különböző korú gyermekek esetén

Szülői viselkedés az utolsó évben	< =12 év		13-14 évesek		>= 15 évesek	
	N=1291		N=1117		N=1249	
	anya	apa	anya	apa	anya	apa
	Gyakoriságok (%)					
Megrázta a gyermeket	29.9	29.1	28.1	34.3	22.3	20.6
A fenekére ütött egy tárggyal	18.4	16.4	15.8	19.4	7.8	10.5
Durván meghúzta a fülét	12.7	11.5	10.7	18.3	7.8	10.1
	chi ² =8.05, p<.01					
Húzta a haját	19.5	10.7	18.2	16	12	8.4
	chi ² =10.53, p<.001					
Pusztta kézzel a fenekére csapott	35.6	29.5	24.1	26.3	12.1	13
Megpofozta	20.5	15.2	21.4	10.9	14.3	10.9
	chi ² =10.42, p<.001					

A 16 évesnél nagyobb serdülők korosztályában nem voltak szignifikáns különbségek az anyák és apák között a testi fenytítés alkalmazásában. A 12 évesek korosztályában szignifikánsan több anya számol be arról, hogy fegyelmezési céllal szokta a gyermekének a haját húzni, mint apa. A 13-14 évesek korosztályában megfigyelhető, hogy az apák szignifikánsan nagyobb arányban (p<.01) számolnak be arról, hogy húzzák gyermekük fülét, míg szignifikánsan több anya pofozta meg gyermekét, mint apa. Megfigyelhető, hogy általában az anyák és apák egyenlő arányban használják a fizikai büntetési formákat, csak a preferált módok mutatnak eltéréseket.

A testi büntetés alkalmazása az anyák és apák által a fiúk és lányok irányában, a különböző életkori csoportokban:

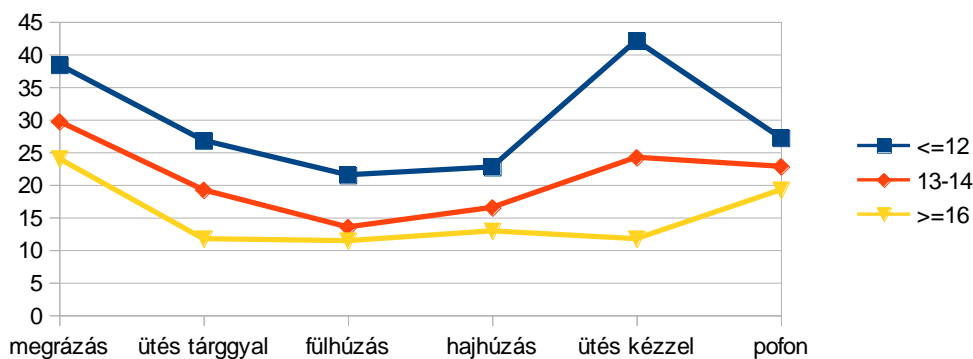
a. AZ ANYÁKRA VONATKOZÓ ADATOK

2. táblázat: Anyák által alkalmazott fizikai büntetések fiúkkal és lányokkal, korcsoportok szerint

A fegyelmező viselkedés	<=12 N=1044		13-14 évesek N=936		>=15 N=1005	
	Fiúk N=437	Lányok N=607	Fiúk N=364	Lányok N=572	Fiúk N=337	Lányok N=671
Megrázta a gyermeket	38.4	23.7	29.7	27.4	24	21.3
	chi ² =26.27, p<.001					
A fenekére ütött egy tárggyal	26.8	12.4	19.2	13.8	11.7	5.8
	chi ² =35.19, p<.001		chi ² =4.88, p<.05		chi ² =10.71, p<.01	
Durván meghúzta a fülét	21.5	6.3	13.5	9.1	11.4	6
	chi ² =53.49, p<.001		chi ² =4.41, p<.05		chi ² =9.13, p<.01	
Húzta a haját	22.7	17	16.5	19.2	12.9	11.6
	chi ² =5.26, p<.05					
Pusztta kézzel elfenekelte	42.1	31	24.2	24.3	11.7	12.2
	chi ² =13.73, p<.001					
Megpofozta	27.2	15.7	22.8	20.8	19.2	12.1
	chi ² =20.90, p<.001				chi ² =9.08, p<.01	

Az adatok szerint a fizikai büntetések alkalmazása az anyák által a 12 évesek korosztályában mutatja a legtöbb különbséget a gyermek neme szerint. Észrevehető, hogy a felsorolt viselkedési formák mindegyikének alkalmazásáról szignifikánsan több anya számolt be akkor, ha a gyermeke fiú volt. A 13-14 évesek korosztályában csökken azoknak az anyáknak az aránya, akik fiaikkal szemben fizikai büntetéseket alkalmaznak, a lányokkal szemben azonban csak a pusztta kézzel fenékre mért verést alkalmazza kevesebb anya, mint a kisebb lányok esetén, a többi fizikai büntetés alkalmazásáról több anya számol be, mint a kisebb lányok esetén. Ilyenformán (a fiúkkal szemben kevesebben, a lányokkal szemben

többben alkalmaznak fizikai büntetéseket) két kivétellel eltűnnek a szignifikáns különbségek a fiaikkal illetve lányaikkal szemben fizikai büntetéseket alkalmazó anyák aránya között. Fülhúzásról és a gyermek fenekének tárgyjal történő megütéséről szignifikánsan több anya számol be, ha gyermeke fiú (mindkét esetben a szignifikancia szintje $p < 0.5$). A 16 évesek korosztályában tovább csökken azoknak az anyáknak az aránya, akik testi büntetéseket alkalmaznak gyermekeikkel szemben, úgy a fiúk, mint a lányok esetében, de továbbra is szignifikánsan több anya üt tárgyjal a gyerek fenekére, ha a gyermek fiú és több anya húzza fia, mint lánya fülét (mindkét esetben $p < 0.1$). A szóban forgó korosztályban a 13-14 évesekhez viszonyítva még egy viselkedésben szignifikáns különbség mutakozik: több anya pofozta meg fiát, mint lányát az utolsó évben

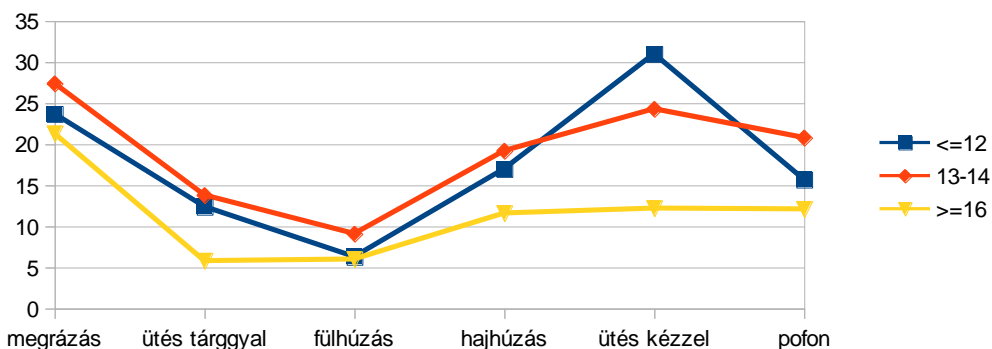

($p < 0.1$).

1.ábra: A fizikai büntetés alkalmazása anyák által, különböző korosztályhoz tartozó fiúk esetén

A ábrán megfigyelhető, hogy az anyák által leggyakrabban alkalmazott fizikai fegyelmezési mód fiúkkal szemben a gyermek megrázása és a kézzel való megütése. A 13 évnél nagyobbaknál megrázásról számol be a legtöbb anya, amit 13-14 éveseknél a kézzel való ütés követ, a 16 évesnél nagyobbaknál pedig a pofon. A 12 évnél kisebbeknél a gyermek kézzel való megütése a leggyakoribb, amit a megrázás követ.

Azon anyák aránya, akik fiaikkal szemben fizikai büntetést alkalmaznak, az életkorral csökken. A nagyobb változás a 12 éves és 13-14 éves korosztály között van, ahol a pofon alkalmazásán kívül, mindegyik tanulmányozott büntetési forma esetén szignifikánsan különbözik az azokat alkalmazó anyák aránya. Szignifikánsan több anya rázta meg fiát ($\chi^2= 6.76$, $p<.01$), ütött fenekére tárggyal ($\chi^2= 6.31$, $p<.01$), húzta a fülét ($\chi^2= 8.77$, $p<.01$), húzta a haját ($\chi^2= 4.75$, $p<.05$) és ütött fenekére pusztá kézzel ($\chi^2= 28.46$, $p<.001$), ha az 12 évesnél kisebb volt, mint ha a 13-14 éves korosztályba tartozott. A 13-14 éves korosztály és a 16 évesnél nagyobbak esetén kevesebb szignifikáns különbség

mutatkozik. A fiúk tárggyal, illetve pusztá kézzel történő megütése szignifikánsan csökken a két korosztály között ($\chi^2= 7.54$, $p<.01$ illetve $\chi^2= 18.28$, $p<.001$).

2.ábra: A fizikai büntetés alkalmazása anyák által, különböző korosztályhoz tartozó lányok esetén

A lányok esetében is a legtöbb anya a gyermek megrázását és kézzel való megütését alkalmazza a leggyakrabban fegyelmezési céllal, mindegyik korosztályban. A 12 évesnél kisebbek korosztályán kívül, ahol a kézzel való ütésről számol be a legtöbb anya, a gyermek megrázása a leggyakrabban alkalmazott fegyelmezési mód.

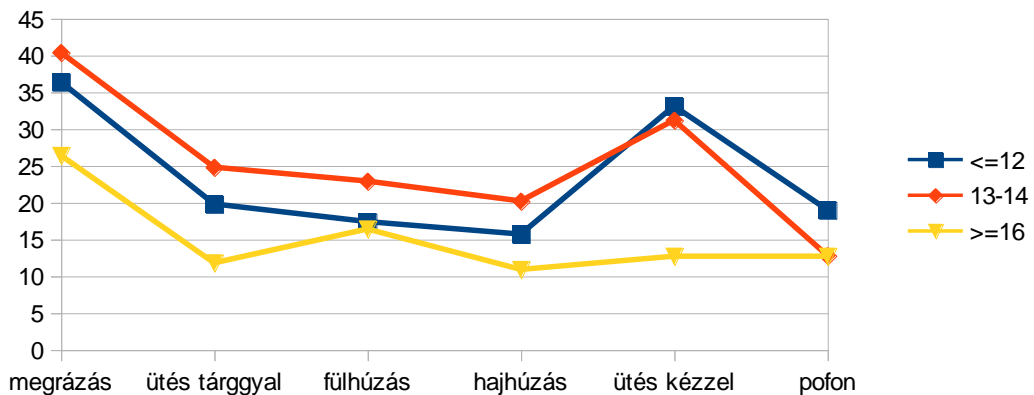
Megfigyelhető a 2. ábrán, hogy a lányok esetében a nagyobb különbségek a 13-14 és 16 éves korosztály között mutatkoznak meg a fizikai büntetések alkalmazásában. A tanulmányozott viselkedések közül ötöt (megrázás, ütés tárggyal, fülhúzás, hajhúzás, pofon) több anya alkalmaz a 13-14 évesek korosztályában, mint a 12 évesnél kisebb korosztályban, a különbség azonban csak a pofon alkalmazásánál szignifikáns ($\chi^2= 5.26, p<.05$). A gyermek kézzel való megütése az egyedüli fegyelmezési forma, amiről a 12 évnél kisebb lányok anyjai számolnak be nagyobb arányban, a különbség szignifikáns ($\chi^2= 6.53, p<.05$). A 13-14 és a 16 évesnél nagyobbak csoportja között a fizikai fegyelmezési formák alkalmazása az anyák által szignifikánsan különbözik mindegyik vizsgált forma esetén (megrázás: $\chi^2=6.34, p<.05$, tárggyal ütés: $\chi^2= 22.99, p<.001$, fülhúzás: $\chi^2= 4.42, p<.05$, hajhúzás: $\chi^2= 13.91, p<.001$, puszta kézzel ütés: $\chi^2= 30.82, p<.001$, pofon: $\chi^2= 17.44, p<.001$)

B. AZ APÁKRA VONTKOZÓ ADATOK

3. táblázat: Apák által alkalmazott fizikai büntetések fiúkkal és lányokkal, korcsoportok szerint

A fegyelmező viselkedés	< =12 év N=243		13-14 évesek N=175		>= 16 évesek N=237	
	Fiúk N=121	Lányok N=122	Fiúk N=109	Lányok N=66	Fiúk N=110	Lányok N=127
Megrázta a gyermeket	36.4	21.3	40.4	24.2	26.4	15.7
	$\chi^2=6.71, p<.01$		$\chi^2=4.74, p<.05$		$\chi^2=4.05, p<.05$	
A fenekére ütött egy tárggyal	19.8	13.1	24.8	10.6	11.8	9.4
			$\chi^2=5.26, p<.05$			
Durván meghúzta a fülét	17.4	4.9	22.9	10.6	16.4	4.7
	$\chi^2=9.51, p<.05$		$\chi^2=4.18, p<.05$		$\chi^2=8.77, p<.01$	
Húzta a haját	15.7	5.7	20.2	9.1	10.9	6.3
	$\chi^2=6.31, p<.05$					
Puszta kézzel elfenekelte	33.1	25.4	31.2	18.2	12.7	13.4
Megpofozta	19	10.7	12.8	7.6	12.7	9.4

Amint azt a táblázat tükrözi, az apák is nagyobb arányban alkalmaztak fizikai fegyelmezési formákat, ha a gyermek fiú volt, mint ha lány. A különbségek szignifikánsak voltak a 12 éves korosztályban a gyermek megrázása ($\chi^2=6.71$, $p<.01$), a fülhúzás ($\chi^2=9.51$, $p<.05$) és a hajhúzás ($\chi^2=6.31$, $p<.05$) esetében. A gyermek megrázása és a fülhúzás fegyelmezési célból történő alkalmazásáról a 13-14 éves korosztályban is szignifikánsan több apa számol be, ha a gyermeke fiú, mint ha lány ($\chi^2=4.74$, $p<.05$ illetve $\chi^2=4.18$, $p<.05$). Ugyancsak nagyobb arányban ütik meg az apák egy tárggyal 13-14 éves fiaikat, mint lányukat ($\chi^2=5.26$, $p<.05$). A 16 évesnél nagyobbaknál is a rázás és fülhúzás az a két fizikai fegyelmezési forma, amelyek esetében szignifikáns különbség van az azt alkalmazó apák aránya között attól függően, hogy a gyermek fiú volt vagy lány ($\chi^2=4.05$, $p<.05$ illetve $\chi^2=8.77$, $p<.01$). Az apák fizikai büntetés használatát fiaikkal szemben korosztályok szerint az alábbi ábra szemlélteti:

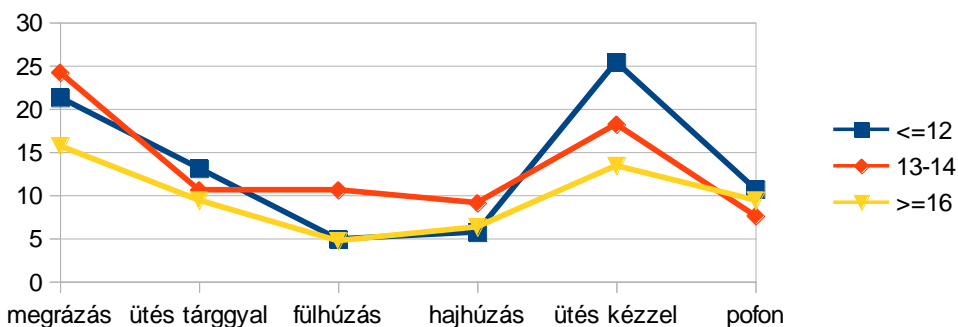

3. ábra: A fizikai büntetés alkalmazása apák által, különböző korosztályhoz tartozó fiúk esetén

Az ábrán megfigyelhető, hogy a tanulmányozott büntetési formák közül legtöbb apa a fia megrázását alkalmazta, amelyet a 12 éves illetve 13-14 éves korosztályban a gyermek kézzel való megütésének alkalmazása követ.

A 12 éves és 13-14 éves fiúk esetében az adatok nem mutatnak szignifikáns különbségeket azoknak az apáknak az arányában, akik a tanulmányozott büntetési formákat alkalmazták az elmúlt évben. A 13-14 éves és a 16 évesnél nagyobb fiúk esetében azonban három fegyelmezési mód alkalmazásában szignifikáns különbségeket kaptunk az azokat alkalmazó apák arányában: a megrázás ($\chi^2=4.83$, $p<.05$), a fiúk tárgygal való megütése ($\chi^2=6.15$, $p<.05$), illetve a puszta kézzel történő ütés ($\chi^2=10.90$, $p<.001$) esetében.

A lányokkal szembeni apai viselkedés életkoronkénti változása a 4. ábrán figyelhető meg.

4. ábra: A fizikai büntetés alkalmazása apák által, különböző korosztályhoz tartozó lányok esetén

A lányok esetében, a fiúkhoz hasonlóan, a legtöbb apa minden korosztályban a gyermek fegyelmezési célból történő megrázásáról számolt be, amit a kézzel való megütés követ. A lányok esetében a 12 és 13-14 évesek, illetve 13-14 és a 16 évesek korosztályai között a különbségek azon apák aránya között akik a különböző fegyelmezési formákat alkalmazták, nem voltak szignifikánsak.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vizsgált, fizikailag agresszív fegyelmezési módok esetében, adataink nem mutatnak egyértelmű különbségeket azoknak anyák, illetve apák általi

alkalmazásában egyik korosztályban sem. Úgy tűnik, hogy a romániai családokban is, Fauchier és Straus (2007) észrevételének megfelelően, az anyák és apák egyenlő eséllyel alkalmaznak fizikailag agresszív fegyelmezési módokat.

A gyermek nemét figyelembe véve általános következtetesként elmondhatjuk, hogy mind az anyák, mind az apák nagyobb arányban számolnak be fizikai agresszió használatáról a fegyelmezés során, ha gyermekük fiú, ami azt bizonyítja, hogy a fiúk erő érvényesítésére alapuló konfliktuskezelési módjára mindkét nembeli szülők hasonló módon reagálnak. Ugyanakkor a két leggyakoribb fizikailag agresszív fegyelmezési forma (a gyermek megragadása és megrázása, a puszta kézzel fenekére csapás) ugyanaz marad mindkét nemű szülő esetén, mindkét nemű gyermek irányába, ami Stockardnak (2006) azt a megfigyelését támasztja alá, mely szerint nincs különbség a szülők által a különböző nemű gyermekük fegyelmezésére alkalmazott módszerekben.

Adatainkból is kitűnik, hogy a különböző életkorokban változik a szülők által gyermekeik fegyelmezésére alkalmazott viselkedés, és ennek nemi sajátosságai is vannak. Mind az anyák, mind az apák 13-14 éves korban nagyobb arányban számolnak be fizikailag agresszív fegyelmezési módok alkalmazásáról azonos nemű gyermekeikkel szemben, mint a másik két korosztályban. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy ebben a korban lesznek a konfliktusok érzelmileg a legintenzívebbek az azonos nemű szülőkkel, akik szükségét érzik a hatalmi pozíciójuk kihangsúlyozásának (Collins–Laursen 2004). A 16 évesnél nagyobb korosztályban számolt be a legkevesebb szülő fizikai agresszió használatáról, ami a konfliktusok ritkulására ugyanúgy utalhat, mint az erőkülönbségre alapuló fegyelmezési módok alkalmazásának csökkenésére. Ebből csak a pofon apák általi alkalmazása képez kivételt: lányaikkal szemben többen, fiaikkal szemben megközelítően ugyanannyian alkalmazták 16 éves korban, mint a 13-14 éves korosztályban.

Mindebből úgy tűnik, hogy a fiúk családi szocializációja során bátorított tulajdonságok sebezhetőbbé teszik őket a szülők fizikai agressziójával szemben, mint a kompromisszumkeresésre, affiliációra szocializált lányokat. A fegyelmezés hierarchizált kontextusában az anyák is nagy eséllyel alkalmaznak gyermekeikkel szemben erőkülönbségre alapuló, fizikailag agresszív viselkedési formákat. A

tradicionális modell szerint szerveződő romániai családokban a fizikai szempontból agresszív fegyelmezési módok használata tükrözheti az erőszakmentes fegyelmezési módok ismeretének hiányát éppúgy, mint a családon kívüli okokra visszavezethető frusztrációk leereagálását.

SZAKIRODALOM

ANTAL Imola–ROTH Mária–MEZEI Elemér–DÁVID-KACSÓ Ágnes–
VOICU Corina–SZÁSZ Rozália

2012 The Balkan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect (BECAN) in Romania. *Social Work Review*, XI/2, 51–63

BIELBY, Denise D.

2006 Gender and Family Relations. In SALTZMAN CHAFETZ, Janet (ed.): *Handbook of the Sociology of Gender*. Springer Science, New York.

COLLINS, W. Andrew–LAURSEN, Brett

2004 Parent-Adolescent Relationships and Influences. In: LERNER, Richard M.–STEINBERG, Laurence. (eds.): *Handbook of Adolescent Psychology*, John Wiley and Sons, New Jersey.

CROCKETT, Lisa J.–BROWN, Jill–RUSSELL, Stephen T.–SHEN, Yuh-Ling

2007 The Meaning of Good Parent–Child Relationships for Mexican American Adolescents, *Journal of Research on Adolescence* 17(4), pp.639–668

EDLESON, Jeffrey L.

1999 The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, 5(2), 134-154.

ENGLAND, Paula

1999 The impact of feminist thought on sociology. *Contemporary Sociology*, 28, 263–268.

FAUCHIER, Angele–STRAUS, Murray A.

2007 *Dimensions of Discipline By Fathers and Mothers as recalled By University Students*. Durham, NH: Family Research Laboratory, University of New Hampshire,
<http://pubpages.unh.edu/~mas2/DD03%20Draft%20D9.pdf>, letöltve
2012, nov.12

GRUSEC, Joan E.–DAVIDOV, Maayan

2007 Socialization in the Family. The Roles of parents. In: GRUSEC, Joan E.–HASTINGS, Paul D.(eds): *Handbook of Socialization. Theory and Research*. The Guilford Press, London.

HĂRĂGUȘ, Paul Teodor

2010 *Folosirea timpului și distribuția sarcinilor domestice în familia din România*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.

HOOVER, Carol-Ann

2010 Gender, Child Maltreatment, and Young People's Offending. In FEATHERSTONE, Brid–HOOVER, Carol-Ann–SCOURFIELD, Jonathan–TAYLOR, Julie (eds): *Gender and Welfare in Society*, John Wiley & Sons LTD, Oxford.

International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect.

2006a *ICAST-C. The ISPCAN Child Abuse Screening Tool-Child Version: Manual and Proposed Guidelines for Pilot Administration*.

International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect.

2006b *ICAST Parent Interview: Procedures Manual and Field Test Guide for Investigators & Project Managers*.

KUCZYNSKI, Leon–PARKIN, C. Melanie

2007 Agency and Bidirectionality in Socialization: Interactions, Transactions, and Relational Dialectics. In GRUSEC, Joan E.–HASTINGS, Paul D.(eds): *Handbook of Socialization. Theory and Research*. The Guilford Press, London.

LAIRD, Robert D.–CRISS, Michael M.–PETTIT, Gregory S.–BATES, John E.–DODGE, Kenneth A.

2009 Developmental Trajectories and Antecedents of Distal Parental Supervision, *The Journal of Early Adolescence* 29, pp 258 -284

LANSFORD, Jennifer E.–DEATER-DECKARD, Kirby

2012 Childrearing Discipline and Violence in Developing Countries, *Child Development*, vol. 83/1, 62–75

LEAPER, Carly Kay–FRIEDMAN, Campbell

2007 The Socialization of Gender, in GRUSEC, Joan E. –HASTINGS, Paul D.(eds):*Handbook of Socialization. Theory and Research*. The Guilford Press, London.

LEEUVEN VAN, Karla G.–FAUCHIER, Angele. –STRAUS, Murray A.

2012 Assessing Dimensions of Parental Discipline, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, vol. 34/2, 216-231

MACCOBY, Eleanor E.

2007 Historical Overview of Socialization Research and Theory. In GRUSEC, Joan E.–HASTINGS, Paul D. (eds): *Handbook of Socialization. Theory and Research*. The Guilford Press, London.

NEGREANU, Elisabeta–IONESCU, Mihaela (coord)

2006 *Educația în familie. Repere și practici actuale*. Ed. Cartea Universitară, București.

OKAGAKI, Lynn–BINGHAM, Gary E.

2005 Parents' Social Cognitions and Their Parenting Behaviors in LUSTER, Tom–OKAGAKI, Lynn (eds): *Parenting. An Ecological Perspective*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. New Jersey.

PLECK, Joseph E.

2010 Paternal Involvement. Revised Conceptualisation and Theoretical Linkages with Child Outcomes. In LAMB, Michael E. (Ed.): *The role of the father in child development*. Wiley& Sons, New Jersey.

ROBILA, Mihaela

2004 Child Development and Family Functioning Within the Romanian Context. In ROBILA, Mihaela (ed): *Families in Eastern Europe*. Elsevier Ltd, Oxford.

STĂNCIULESCU, Elisabeta

2002 *Sociologia educației familiale. Strategiile educative ale familiilor contemporane*. Polirom, Iași

STOCKARD, Jean

2006 Gender Socialization. In: SALTZMAN CHAFETZ, Janet (ed): *Handbook of the Sociology of Gender*. Springer Science, New York.

STRAUSS, Murray A.–FAUCHIER Angèle

2011 Manual for the Dimensions of Discipline Inventory (DDI).

Durham, NH: Family Research Laboratory, University of New Hampshire,

<http://pubpages.unh.edu/~mas2/DD01%20S17%20Manual.pdf>, letöltve 2012, nov.12.

Jogok és esélyek. A fogyatékos gyerekek/fiatalok helyzete és lehetőségei Romániában – longitudinális kutatás -

Az utóbbi két évtizedben alapvető átalakulásokon ment át a fogyatékos személyek szociális védelmét és támogatását szolgáló ellátórendszer. Jelen tanulmány egy longitudinális kutatás részeredményeit elemezve a következő kérdésekre keresi a választ: Hogyan élnek meg az ellátórendszer változásait az érintett családok? Hogyan találnak oktatási-fejlesztési lehetőségeket? Milyennek látják, élnek meg a közvélemény, média, közintézmények velük szembeni attitűdjét? Milyen a jövőképük? Azok a nemzetközi szlogenek ("Mindenkinek Európája" "Inkluzív iskola", "Esélyegyenlőség: segély helyett munkalehetőséget!"), amelyek a pozitív változásokat hangoztatják, érezhetőek-e az ő mikro és makro-környezetükben? Melyek azok a támogató tényezők, amelyek kiállották az idő próbáját és 10 év távlatából is erősnek, megbízhatónak bizonyultak?

GYERMEKKOR ÉS FOGYATÉKOSSÁG: A CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ SAJÁTOSÁGAI ÉS KOCKÁZATAI

A hatvanas évektől kezdve a szociológusokat, antropológusokat, pszichológusokat érdekelni kezdte, hogy a társadalmi esélyek egyenlőtlenségeit miként konzerválja és örökíti át a társadalom a családon, nevelésen és iskolarendszeren keresztül. Az, hogy a sérültségből adódó esélyegyenlőtlenségek hogyan hatnak a szocializációs folyamat kezdeti szakaszaira, csak az utóbbi évek kutatásainak vált témájává. (Kálmán-Könczei 2002; Singer 2002, Oliver–Sapey 2006; May-Raske 2007)

Ha Erikson elméletét követjük nyomon a kezdeti szocializációt vizsgálva, az első életévben az interperszonális bizalom képességét sajátítja el a gyermek, elsősorban az anya-gyermek kapcsolaton belül. (Szakács–Kulcsár 2001:127-138.)

Egyik jellegzetes kockázata ennek az időszaknak a fogyatékos gyermeket nevelő családokban a *szimbiózis*: az anya és gyermek megbonthatatlan egységet hoznak létre, kizárva az apát vagy más személyt (testvért, nagyszülőt). Gyakori, hogy a sérült gyermek fokozottabb megbetegedési kockázatára, esetleges törékenységére hivatkozva minden feladatot az anya vállal magára. Az apa szülői feladatkörének szempontjából is szenzitív jellegű a kezdeti időszak, különösen a sérült gyermekhez való érzelmi kötődés miatt.

A második életévtől a gyermek a *mozgásos és viselkedési autonómiát*, majd a *kezdeményezőkézséget* tanulja, vagy a kiszolgáláshoz, de egyúttal a függőséghez szokik hozzá. Különösen mozgássérült gyermek esetében az egyik legkritikusabb időszak ez. Nem könnyű feladat elkezdeni az önállóságra szoktatást egy sérült gyermeknél ebben az életkorban, kézenfekvőbb, gyorsabb, egyszerűbb a biológiai tényezőkre hivatkozva későbbre halasztani. Csakhogy a gyermek ebből is tanul valamit: megtanulja a függőséget, rászocializálódik a tehetetlenségre. A felnőttkori autonómia alapjait ekkor kell elkezdeni lerakni.

Az anyáról való leválás, az *én-kép, én-tudat kialakulása* is ekkor történik. A gyermekben lassan tudatosul, hogy az anyja egy másik, tőle független személy. A szimbiotikus kapcsolat felbomlása és a kapcsolatkézség kiszélesedése veszi kezdetét, ha megteremtődnek az ehhez szükséges feltételek. A sérült gyermeknek sokszor 'diktálni kell' ezeket a lépéseket, tudatosan kell mások felé irányítani az érdeklődését. A szülők számára fájdalmas tapasztalat lehet, hogy sok dolog nem magától történik, a sérült gyermek nem 'ellopja', 'ellesi' a mozdulatokat és szavakat, hanem szinte mindent tanulnia kell. Ha értelmi lemaradás is van, nehéz elfogadni, hogy a gyermek nem elsősorban a megértés útján tanul, hanem a szoktatásból, a rutinból: százszor-ezerszer meg kell tennie valamit, hogy egyszer csak megértse, mi miért történik. Ezért is olyan nagy horderejű az, hogy a nevelési-szoktatási igényeket ne adja fel a család.

Az *én-tudat* alakulása szoros összefüggésben van a *test-képpel*. Mozgássérült vagy egyéb testi fogyatékkal élő gyermek számára nagy kihívás a saját test elfogadása. A „más”, a „megváltozott” test-kép az én-kép módosulását idézheti elő. Itt is elsődleges a családtól érkező visszajelzések tartalma: „hogyan

fogadhatná el magát valaki, ha mások nem fogadják el?” – tartja Könczei (Könczei 1994: 66.).

Az, hogy a családban mennyire fogadták el a fogyatékos gyermeket, milyen igényeket támasztottak iránta, milyenek voltak a kapcsolatai a többi családtaggal, alapvetően meghatározza azt, hogy mennyire fog integrálódni a családon kívüli világba. A terápiás szemlélet előretörése, a normalizációs elvek, korai fejlesztés elérhetősége lényegesen növeli a beilleszkedési esélyeket. Az elfogadható viselkedésre, a társadalmi és együttélési normákra a sérült gyermeket is tanítani kell. A szülő, minden fejlesztő munkája ellenére, nem elsősorban kezelő orvosa vagy tanára a gyermekének, hanem szülő. Szülőként pedig elsődleges feladata az 'életre' nevelni a gyermeket. Önálló életre, ha ez lehetséges, de a lehető legfüggetlenebb önellátásra, ha az önálló élet lehetősége nem elérhető. A család szocializációs tere az a közeg, amelyben megerősödhet a sérült gyermekben is az a meggyőződés, hogy képességeitől függetlenül, egyformán értékes bárki mással, és joga van elérni képességeinek maximumát, még ha azok messze lemaradnak is az átlagostól.

A családi szocializáció tétje a gyermekkor idején az, hogy megalapozza-e a fogyatékos gyermek kompetencia érzését és önállóságát, vagy túlvédő, indokolatlanul is közvetítő magatartásával rászocializálja a gyermeket a tehetetlenség-érzésre és függőségre (Somlai 1997: 160.).

A fogyatékos gyermeket nevelő családnak egy olyan homeosztázist kell kialakítania, amibe a sérült gyermeket és az ebből adódó feladat- és szerepváltozásokat is bele kell kalkulálnia. A családi életciklusok váltásakor ezt az új egyensúlyt mindig újból és újból ki kell alakítani. A fogyatékoság hat a családban meglévő egyéb kapcsolati vagy életvezetési problémákra is: katalizátorként működhet, úgy hogy nagyobb lesz a kohézió az egymás segítése, a tolerancia, de súlyosbíthatja is a helyzetet, megterhelve még inkább a kapcsolatokat.

AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SZOCIALIZÁCIÓS HATÁSAI A FOGYATÉKOS
GYERMEKEKNÉL

A szocializáció szempontjából mind az egészséges, mind a sérült gyermek számára meghatározó, nagy lépés az óvoda-, iskolakezdés. A sérült gyermek számára az integráció első mozzanata is ez a változás: ki kell lépnie a sokszor nagyon szűk körű családból, új renddel, programmal, elvárásokkal találkozik, de nemritkán legelső alkalma ez a barátira, játszótársra találásnak is. Évtizedek óta tartó vita, hogy mindez speciális intézményekben: szegregáltan, vagy a közoktatási intézményekben: integráltan történjék (May–Raske 2007).

Bár „az iskolai pedagógia nem képes az iskolán kívül keletkezett hátrányok megszüntetésére és arra, hogy saját eszközeivel egyenlő tanulmányi esélyeket teremtsen a gyermekek körében” - az iskolai környezetnek és oktatásnak fontos szerepe van a szocializáció folyamatában (Somlai 1997: 38.). Más követelményeket támaszt, más viselkedést igényel, mint a megszokott családi környezet, ezért a gyermek számára nagy kihívást jelent. Itt dől el, hogy rátermettséggel megszerzett sikerélmény, vagy frusztráció és marginalizálódás lesz az osztályrésze. Robert Dreeben szerint az iskolai nevelés hozadéka nemcsak a tananyag elsajátítása és a tanár-diák, diák-diák kapcsolatok társas normarendszerének megtanulása, hanem az az informális tanulási folyamat is, ahogyan a „rejtett tanterv” által megtanulnak eligazodni az elvárások és szabályok mind bonyolultabb rendjében: érteni fogják a diszkriminációt és szolidaritást, az íratlan szabályokat és a normák kijátszásának módjait (Somlai 1997: 38.).

A sérült gyermek gyakran az iskolában találkozik először azzal, hogy milyen a fogyatékosok társadalmi megítélése. Az, hogy ő 'más', hogy egy 'speciális' csoporthoz, kisebbséghez tartozik akkor lesz nyilvánvaló, amikor tapasztalja, hogyan vélekedik róla az őt körülvevő 'ép társadalom'. A többiek, a nem fogyatékosok számára pedig a 'rejtett tanterv' nagyon fontos tétele lesz az, ahogyan a tanítók, tanárok, igazgatóság, az autoritással bíró felnőttek viszonyulnak a fogyatékosokhoz, mint tényhez és a sérült tanulóhoz, mint személyhez. „Általános viselkedésük, modoruk, hanghordozásuk az órán és a

születben a normaközvetítés fontos mechanizmusa, az azonosulás (pozitív vagy negatív) mintája lesz” (Vajda 1994:168.).

Az iskolai oktatás és szocializáció tétje: ki tudja-e használni a fogyatékos gyermek létező potenciális tanulási lehetőségeit, és be tudja-e őt integrálni úgy az osztály és iskolai közösségbe, hogy annak valóban részévé váljon. Nagy kihívás ez a mai oktatási intézmények és pedagógusok számára: megtalálni a megfelelő eszközt, módszert (leggyakrabban az alternatív pedagógiák alkalmasak erre), rálelni a közösségfejlesztés és előítélet-leépítés közösségi lehetőségeire.

STATISZTIKAI ÉS KUTATÁSI ADATOK A FOGYATÉKOS GYEREKEK ROMÁNIAI HELYZETÉRŐL

Ebben a témakörben gyakori jelenség, hogy az ANPH (Fogyatékos Személyek Védelmét ellátó Igazgatóság), a romániai Statisztikai Hivatal adatai és a kutatási adatok nem egyeznek meg, sőt, gyakran egymásnak ellentmondó eredményeket jelentetnek meg. Ezek az eltérések és ellentmondások részben kiegészítik a fogyatékos személyek helyzetéről alkotott képet, részben annak a még mindig létező ‘elhallgatási’ vagy ‘valóság megszépítési’ stratégiának a továbbélését tükrözi, amelyet még a kommunista időszakból öröksége.

A Fogyatékos Személyek Védelmét ellátó igazgatóság 2012-es adatai alapján Romániában több mint 60.890 fogyatékos gyermeket tartanak nyilván. Egy 2007-es OECD kutatás négyszer ennyi fogyatékos kiskorúval számol. Ha egymást kiegészítő adatokként viszonyulunk ehhez a két forráshoz, akkor azzal kell számolnunk, hogy a romániai fogyatékos gyerekek egynegyede van nyilvántartásba véve és részesül valamilyen ellátásban. A többiek viszont nem tartoznak az ellátórendszerhez, nem részesülnek sem fejlesztésben, sem támogatásban (lásd erről bővebben: Synthesis Report in Education Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe). Az ANPH adatai szerint döntő többségük (99,07%) a családjukban vagy nevelő családoznál él és nevelkedik.

LONGITUDINÁLIS KUTATÁS A FOGYATÉKOS GYEREKEK/FIATALOK ROMÁNIAI HELYZETÉRŐL

A longitudinális kutatás elsődleges célja az volt, hogy a fogyatékos gyermeket, fiatal nevelő romániai családokról nyújtson minél több információt, melyek alapján felderíthető, hogyan küzdenek meg a fogyatékos okozta megváltozott élethelyzettel.

Az első kutatás 2002-2004 között zajlott. A minta összesen 400 Erdélyben élő családból állt, ezek 9 különböző megye 108 településén élnek. A fogyatékos gyermek/fiatal életkora ezekben a családokban 0-23 év között volt.

A második kutatás 2012-2014 között fog megtörténni. Az előzőleg lekérdezetteket szeretnénk 10 év távlatából újból felmérni. A fogyatékos gyermek/fiatal életkora ezekben a családokban 10-28 év között van. Ez a longitudinális felmérés még folyamatban van, ebből 100 kérdőív adatait dolgozza fel a jelen tanulmány. A mintában az országos adatokhoz képest felülreprezentáltak a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek, hiszen a fogyatékos családokra gyakorolt hatása és a hozzájuk való közösségi, társadalmi viszonyulás felmérése csak az ő esetükben releváns.

A kutatás elemzési egységei mindkét lekérdezés idején a fogyatékos gyermeket nevelő családok. A kutatás eszköze egy standardizált életminőség kérdőív volt, melyet az ELTE Szociológiai Intézet és Továbbképző Központ dolgozott ki és alkalmazott 1998-ban a mozgássérült gyermekek családjainak a felmérésére. Ezt a kérdőívet adaptáltuk és bővítettük ki, és ezt alkalmaztuk mind az első, mind a második lekérdezés alkalmával. Az adatok operacionalizálásában és a megküzdési stratégiák beazonosításában a Berg által ajánlott módszertant követtük (Wai-Ping et alii. 2001). (A megküzdési stratégiákról bővebben lásd még: Berszán 2007a: 47-60, Berszán 2007b, Berszán 2007c, Berszán 2007d, 2009: 27-39)

AZ ELSŐ FELMÉRÉS KONKLÚZIÓI

Az első kutatás egyik célja az volt, hogy feltárja: melyek a legerősebb hatású egyéni, családi és társadalmi tényezők a fogyatékoság vonatkozásában.

Az akkori eredmények alapján az egyik legmeghatározóbb faktor a *fogyatékoság mértéke*, illetve a *sérültségi fokozat*. Hatása végigkövethető nemcsak az aktuális helyzetben való elboldogulásban (óvoda, iskola -lehetőség, oktatási típus, segélyekre való jogosultság), de a jövőbeli esélyek anticipálása szempontjából is: minél súlyosabb és halmozottabb a gyermek fogyatékosága, annál negatívabb a válaszadó szülő jövőképe.

A *településtípus* szintén döntő jelentőségűnek bizonyult az első kutatásnál mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban: a megyeszékhelyektől a falvak felé haladva csökken a lehetőségek száma és repertoárja, a valóban integrált, szakember által is támogatott oktatást alig ismerik, a 'szülőcsoportot', mint kifejezést sem hallották falun. A sorrend mégis sok esetben megbicsaklik, a kisebb városok a falvak mögé kerülnek, kevesebb figyelem jut az ottani problémákra: nem részesülnek sem a megyeszékhely jobb ellátottságából, sem a falu zártabb jellegéből adódó jobb egymásra figyelésből. Az ellátórendszer hiányosságait részben kiegyenlíteni látszik a kapcsolatrendszerben rejlő támogatás.

Az *anyagi helyzet, ellátottság* hatása is többirányú. A szülők iskolázottsága és foglalkozási státusa csak olyan mértékben válik hatásossá amennyiben ennek a lehetőségekhez való jobb hozzáférésben is lecsapódása van: a fejlesztési, oktatási lehetőségek és segélymegszerzés bonyolult procedúrájában való jobb eligazodást jelent. Anyagi helyzetük alapján a kutatási minta családjai többségükben szegénynek bizonyulnak, bár munkanélküliségük aránya nem magasabb, mint a lakosság átlagáé. A nagyon szegény családok esetében a gyermek gondozásáért kapott összeg a családi jövedelem jelentős részét, több mint felét teszi ki. Az olyan családokban viszont, ahol az anya otthon maradása jövedelem-kiesést is jelent, s ehhez még hozzájön a fejlesztésből, speciális étrendből, stb., származó kiadás is, mindenképpen anyagi visszaesést is okoz. A jó vagy közepes anyagi

helyzetű családok szegényebbek lesznek, a nagyon szegények egy szerény jövedelemhez jutnak ugyan, amiből viszont nem jut egyébre, mint túlélésre.

A szülők legfőbb *erőforrását* a fogyatékossgal való megküzdésben a család és hit jelenti. A környezet negatív hatásai: előítélet, a fogyatékos gyermekkel és fiatallal szembeni elutasítás, ezt az erőforrást gyengíti.

Az első kutatásba kevés felnőtt-korú fogyatékos családtagot gondozó család került be. Ennek ellenére az elemzésekből nyilvánvaló, hogy ők fokozottan nehéz helyzetben vannak. Ha a fiatal fogyatékos emberek kikerülnek az iskolához és szakmatanuláshoz kötődő foglalkoztatásból, lehetőségeik erősen lecsökkennek. A kérdőívre válaszolva a fogyatékossgal való szembenézés dinamikáját legtöbb válaszadó úgy mutatta be, mint ami egy gyászfolyamatként is definiálható *első megküzdésből*, és az évek során kialakuló nehéz szakaszok utáni *újból és újbóli talpraállásokból* áll. A legnehezebbnek azt az életszakaszt tartják, vagy úgy anticipálják a szülők, amikor saját erejük, egészségük már hanyatló, anyagi lehetőségeik behatároltak a nyugdíjazási életkor elérése miatt.

A MÁSODIK FELMÉRÉS MOTIVÁCIÓJA

A kutatás folytatása, a felmérés megismétlése mellett egyik legerősebb érv éppen az volt, hogy a családok, szülők úgy vélték: a gyermekük kamaszkorba, majd felnőttkorba való átlépése lesz az igazi próbája az ő szülői megküzdési képességüknek is, de az ellátó rendszer hatékonyságának is.

Másrészt a fogyatékos személyek védelmére és inklúziójára vonatkozó szociálpolitika utóbbi tíz évének a változásai is megerősítették a hatékonyságnak az érintettek szemszögéből való kiértékelésére irányuló motivációt. Éppen ezért ennek a lekérdezésnek a célja leginkább az, hogy megtudjuk: a törvények által előírt jogok valós eséllyé tudnak-e lenni? Mindaz, amit az „*egyenlő esélyek a fogyatékos személyek számára – egy diszkriminációmentes társadalom felé*” címszó alatt előírnak a jogszabályok (2006 – 2013-as Nemzeti Stratégia), érzékelhetőek-e, hogyan érzékelhetőek a fogyatékos gyermeket/fiatalt nevelő családok mindennapi élethelyzetében.

AZ ELLÁTÓRENDSZER VÁLTOZÁSAI A KÉT KUTATÁS KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

Fontos mérföldkő volt a 2002-2012 között eltelt évtizedben a Fogyatékos Személyek Védelmét ellátó Igazgatóságnak (ANPH) a megalakítása (2003-ban), amely azért létesült, hogy közös ernyő alá hozza az összes olyan intézményt, amely ezen a területen tevékenykedik, és amely minden fogyatékossgal élő román állampolgár jogainak betartásáért felelősséget vállalt.

A fogyatékossg új megközelítését vezette be 448/2006-os Törvény. Az új értelmezés lényege, hogy nem csak és nem első sorban az egészségi állapot felől, hanem a mindennapi tevékenységek normális betöltéséhez szükséges készségek felől, és a rehabilitációs, szociális és inklúziós intézkedések dimenziójából közelíti meg a fogyatékossgot.

Ugyanez a törvény tartalmazza a fogyatékos személyek jogainak védelmi alapelveit, amelyek közül kiemeli az alapvető emberi jogok és szabadság tiszteletben tartását a társadalmi szolidaritás és a közösségi felelősség erősítését, az elhanyagolás és bántalmazás elleni védelmet, az esélyek egyenlősítését is.

A fogyatékosellátásban egy másik nagyon fontos hazai program a *2006 – 2013-as Nemzeti Stratégia a Fogyatékos személyek szociális védelme, társadalmi integrációja és inklúziója érdekében*. A dokumentum a következő alapelvekre épül: a fogyatékossgal élő személyeket aktív állampolgároknak tekinti a társadalom, akik képesek irányítani az életüket; a kormány kiemelkedő támaszt, védelmet kíván nyújtani azoknak a családoknak, amelyekben fogyatékos személyek élnek és prioritásnak tekinti elősegíteni a fogyatékossgal élő személyek munkaerő-piaci integrálását.

A KÉT FELMÉRÉS ÖSSZEHASONLÍTOTT EREDMÉNYEIBŐL

Amint a kutatási minta rövid bemutatásánál már említettük, a saját mintában felülreprezentáltak a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek. Az ANPH országos adatait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a tíz év alatt egy erőteljes eltolódás történt az arányok tekintetében a 'súlyos' kategórától a 'hangsúlyozott' kategória felé.

1. táblázat: A fogyatékosági kategóriákba való besorolás:

<i>A fogyatékek súlyossága</i>	<i>országos adatok 2002-ben</i> (%)	<i>országos adatok 2012-ben</i> (%)	<i>a kutatási minta adatai</i> (%)
súlyos (gr.I.)	47,32	33,7	59,5
hangsúlyozott (gr.II.)	26,05	53,7	27,8
közepes (III.)	26,63	11,52	7,8
enyhe (0)	-	0,92	1,3

Forrás: www.anph.ro

Ennek az eltolódásnak kétféle magyarázata lehetséges: a fogyatékos gyerekek helyzetének olyan intenzív javulását tapasztalta a szakemberekből álló felmérő bizottság, amely az országos statisztika szintjén is erőteljesen megmutatkozik. A másik lehetséges magyarázat, hogy valamilyen megfontolás alapján erőteljesen megváltoztak a besorolási kritériumok. A válaszadó szülők beszámolója alapján ez utóbbi látszik valószínűnek. A szülőknek erőteljesen harcolniuk kellett azért, hogy ne veszítsék el azokat a szerény, de a mindennapjaik szempontjából sok esetben nélkülözhetetlen szolgáltatásokat, amelyet a 'súlyos' kategóriába való besorolás jelent: személyi gondozó a fogyatékos gyermek ellátására, utazási és kezelési kedvezmények. A családok többségében (64,7%) az egyik szülő, többnyire az anya, lesz a gyermek személyi gondozója, s ha ezt a státust elveszíti, kevés a reális esélye annak, hogy több év kiesés után ismét munkahelyet talál. A 'hangsúlyozott' kategóriába tartozás lényegesen kevesebb anyagi és egyéb szolgáltatásokból való részesedési joggal jár. Úgy tűnik, elsődlegesen gazdasági, megtakarítási szempontok befolyásolták az országos statisztikai adatok pozitívnek tűnő változásait.

Az oktatási lehetőségek változásaira a következő táblázat alapján nyerünk rátekinthet.

2. táblázat: Intézmény ahová tartozik, jár

<i>intézménytípus</i>	<i>első kutatás:2002-2004</i>	<i>második kutatás:2012</i>
	<i>%</i>	<i>%</i>
óvoda	14,7	0
iskola/szakiskola	36,8	40
foglalkoztató központ	14,7	24,5
otthon van	31	35,5

Az első adatfelvétel idején még óvodás gyerekek mára már iskolába/szakiskolába vagy foglalkoztató központokba kerültek. Az otthon levők, sehová sem tartozók aránya kissé nőtt, de ez a növekedés azért aggasztó, mert a 2006-1013-as Stratégiában kiemelt célkitűzés az iskolás kor utáni fejlesztés és foglalkoztatás fenntartása. A fogyatékoság új megközelítését bevezető 448/2006-os Törvény és a hozzá tartozó Alkalmazási Metodológia hangsúlyozza a 'képezhetetlen', 'oktathatatlan' kifejezések törlését a felmérés és beiskolázás procedúráiból és bevezeti az egyéni fejlesztési és orientációs terv kidolgozását minden egyes fogyatékos gyermek esetében. Ennek az egyéni fejlesztési orientációnak nem csak azt kell kijelölnie, hogy mely készségeket kell erősíteni és milyen foglalkozásokkal, hanem a területileg legközelebbi intézményt is, aki ezt a szolgáltatást nyújthatja. A sehová sem tartozó gyerekek szülei így kommentálták az ehhez kapcsolódó tapasztalataikat.

„Van fejlesztési tervünk, és megkapjuk a fenyegetést is, hogy ha nem járunk valahová, elveszítjük a grádunkat, csak azt nem mondja meg senki, hogy hogy szállítsam én a 90 kilós Downos fiamat naponta a faluból, ahol élünk, a 24 kilométerre levő intézménybe. Én magam is alig tudok járni, buszra fel és leszállni, autónk nincs, a mikrobuszsofőr ráadásul nem is fogadja el a mi utazási kedvezményünket.”

„Akkor fogom a foglalkoztatóba vinni, amikor valami értelmes munkára lesz lehetőség. Bútorfényezést tanult, és tudná is végezni, de hogy színezzzen, meg tévét nézzzen, azt itthon is teheti. Tornára, logopédiára vinném, de oda már 16 éves kor után nem fogadják.”

A fogyatékos gyermek környezete általi elfogadottságára 1-től 5-ig terjedő skálát alkalmazott a kérdőív, ahol az 5-ös elfogadást, az 1-es elutasítást jelent.

3. táblázat: A környezet viszonyulásának az értékelése:

<i>elutasítás-elfogadás értékelése</i>	<i>első kutatás: 2002-2004 (átlag)</i>	<i>második kutatás: 2012 (átlag)</i>
rokonok	4,09	4,16
szomszédok	3,85	4,22
kortársai, hasonló korú gyerekek, fiatalok	3,16	3,47
utcai járókelők, általában az emberek	3,14	2,56

Az eredmények alapján egy enyhe javulás tapasztalható, ami a rokonok, szomszédok, kortársak elfogadó attitűdjét illeti. Az utcai járókelőknél viszont csökken az elfogadás átlagértéke. A fogyatékos többségénél az életkor előrehaladásával egyre láthatóbb, nyilvánvalóbb a különbség, a másság, ezért jobban érvényesülhet az előítélet, az elutasítás is.

Az egyik szülő válasza találón összefoglalja ezt:

„Én azt látom, hogy minden csoda három napig tart, mindent meg lehet szokni. Amíg kicsi volt a fiam és a rokonságban, szomszédságban híre ment, hogy valami nincs vele rendben, sokan kíváncsiak voltak. Volt, aki valamilyen ürüggyel becsengetett, de láttam rajta, hogy csak azt akarja, hogy vajon milyen is az a 'handicap' gyermek. Aztán lassan megszokták a család is, a szomszédság is, az utcabeli gyermekek is. Ma már mindenki köszön nekünk a környéken, ha kiviszem a kocsival. Ezért is nem szabad folyton csak az emberek szájára adni. De azért az is előfordul, hogy a buszon odaszólnak: Szállítsa már ki azt a nagyfiút a kocsiból, mért kínlódik így vele?!”

A fogyatékossgal való megküzdésben alapvető jelentőségű, hogy vannak-e erőforrásai a családnak, szülőknek, és a legközelebbieknek mennyire támogató a viszonyulása. Az erőforrásokra való rákérdezésnél változatlanul a család és a hit vezet mind az első, mind a második kutatásnál. A megértés, bizalom, segítség értékelésében jóval negatívabb a szülők véleménye a második kutatásnál, mint az elsőnél.

4. táblázat: *Kibez fordulhat bizalommal, amikor megértésre, segítségre van szüksége?*

<i>megértés, segítség</i>	<i>első kutatás: 2002-2004</i> %	<i>második kutatás: 2012</i> %
családtagok: férj, feleség, egészséges gyermek	66	60
nagyszülők, rokonok	58	42
barátok	39	23
hasonló helyzetű szülők (nekik is fogyatékos gyermekük van)	22	16
szakemberek (orvos, szociális munkás, pszichológus, stb.)	51	24
alapítvány, szervezet	34	7

Számunkra főként a szakemberek, alapítvány, szervezet értékelése releváns és egyben lesújtó, mert mindkettő drasztikus csökkenést mutat. Ezt a képet egészíti ki az a kérdés, amely a makró-szintű kapcsolatokra igyekezett rákérdezni.

5. táblázat: *Értékelje 1-től, 10-ig, hogy hányast adna az alábbiaknak a fogyatékos emberekhez való viszonyulására!*

<i>*</i>	<i>első kutatás:2002-2004</i> <i>(átlag)</i>	<i>második kutatás:2012</i> <i>(átlag)</i>
média, közvélemény	4,45	3,05
egészségügy, kórházi személyzet	6,50	4,78
egyház	7,53	7,02
fogyatékos emberekért felelős Minisztérium	4,71	5,41

A fogyatékos emberekért felelős Minisztérium kivételével mindenütt csökkenő az érték, de még mindig az egyház vezet. A válaszokhoz fűzött megjegyzések itt is magyarázatul szolgálhatnak a felelős Minisztérium pontszámának a növekedésére:

“ Nekem a Minisztérium nem jelent semmit, én azokra gondolok, akikkel nekem kell beszélni, amikor a gyermek papírjait rendezem. Az évek alatt kikapasztaltam, hogy ki emberséges és hozzá megyek. Neki tízest adnék, de vannak érzéstelenek, anyagiak ilyen helyen is, és ott fent a magasabb körökben is sokan csak a saját hasznukat keresik, nem a mi gondunkkal törődnek. “

Amikor konkrétan kérdeztünk rá arra, hogy mi az, ami nagyon hiányzik a fogyatékos gyermekek családjainak, sok volt a nagyon általános felelet pl. “sokminden”, “egészség”, “hogyan gyógyuljon”. A konkrétabb feleleteket foglalja össze az alábbi táblázat.

6. táblázat: Mi az, melyek azok a szolgáltatások, amelyek nagyon hiányzanak, amelyekre nagy szükség lenne a család életvitele szempontjából?

<i>hiányzó szolgáltatások</i>	<i>első kutatás</i>	<i>második kutatás</i>
	2002-2004	2012
	%	%
kikapcsolódási lehetőség, táborok	58	35
akadálymentesség a közlekedésben és a szállításban	39	28
időszakos elhelyezési lehetőség	24	24
egyéb: tanácsadás kényes kérdésekben	-	21
egyéb: fejlesztés, szinten tartás 18 év után	-	34
egyéb: foglalkoztatás iskoláskor után	-	39

A kikapcsolódási lehetőség, táborok főként a fogyatékos gyermek táboroztatására vonatkozott. Az előbbi és az akadálymentesség kicsit job eredményeket mutat, de még mindig a hiányzó szolgáltatások listáján van. Az időszakos elhelyezési lehetőségre változatlanul ugyanolyan igény mutatkozik. Felkerül viszont a listára három másik kérés, melyekkel részben már találkoztunk: a fejlesztés és foglalkoztatás, ami egyértelműen az oktatási lehetőségek életkori beszűkülésére utal. A tanácsadási szükségletnél némelyek nevesítik is a kényes témákat: kamaszkori gondok, fegyelmezés, szexualitás, párkapcsolat, agresszió, önagresszió.

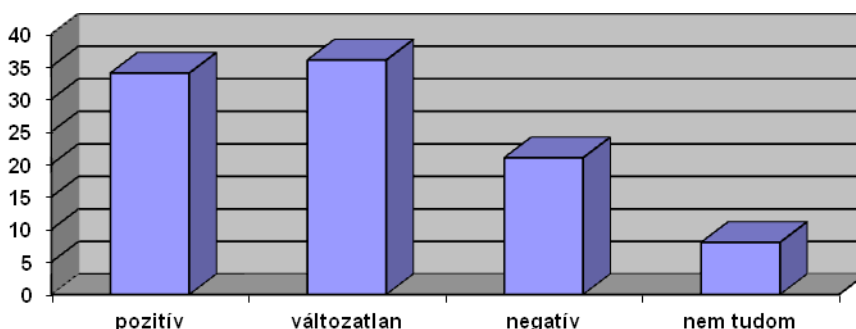
A jövőképre vonatkozó kérdésnél arra kértük a szülőket, hogy fejezzék ki százalékban azt, hogy mennyi esélyt látnak arra, hogy gyermekük szakmát tanuljon, illetve állást találjon.

7. táblázat: *Jövőkép értékelés: szakmatanulás, munkahely*

<i>jövőkép</i>	<i>első kutatás: 2002-2004 (átlag)</i>	<i>második kutatás: 2012 (átlag)</i>
szakmatanulásra való esély	32	26,4
munkahelyre való esély	32,24	3,29

Mindkét érték csökkenést mutat, de a munkahely-találásra való esély esetén a két felmérés között eltelt 10 év szinte teljesen lerombolta a válaszadóknak azt a reményét, hogy van realitása a kereső foglalkozásból és nem segélyekből való megélhetésnek. Ez az a kérdés, ahol leginkább láthatóvá válik, hogy a törvények által előírt jogok nem jelentenek egyszersmind esélyeket is.

Az utolsó kérdés arra utalt, hogy a válaszadók tapasztalata és megítélése szerint hogyan változott a fogyatékosellátás Romániában az utóbbi tíz évben. Négy opcióból választhattak: ‘negatív’, ‘pozitív’, ‘változatlan’ és ‘nem tudom megítélni’.

1. Ábra: *Az ellátórendszer változásainak a megítélése*

Ha úgy értékeljük, hogy a ‘változatlan’ opció is negatív véleményt jelent, akkor a jövőképre vonatkozó felelettel együtt ez is az ellátórendszer iránti elégedetlenséget, csalódást fejezi ki.

KONKLÚZIÓK HELYETT

Jelen tanulmány egy longitudinális kutatás részeredményeit feldolgozva kereste a választ arra, hogy az ellátórendszer változásai miként hatnak a fogyatékos gyerekek szocializációs lehetőségeire és az őket nevelő családok mindennapi életére. A részeredmények egyelőre csak ‘részkonklúziókra’ jogosítanak, de mindenképpen körvonalaznak egy irányt, kijelölnek egy tendenciát. Az ellátórendszer utóbbi tíz évben végbement fejlődését vagy nem érzékelik, vagy inkább a jogosultságok és az oktatási-fejlesztési-munkalehetőségek szűküléseként élik meg. Jövőképük ezért többnyire negatív. A közvélemény, média, egészségügy velük szembeni attitűdjét is nagyrészt elutasítóként élik meg, a szakembereket, érdekvédelmi szervezeteket nem a legfőbb segítőként és bizalmasokként látják. Ezzel szemben a családi, rokoni, baráti kapcsolatok, a hit és a mikro-környezet az, ami továbbra is a legfőbb támasz és erőforrás. A fogyatékos emberekért felelős Minisztérium értékelése, a hiányzó szolgáltatásoknál a tanácskérés szükséglete viszont azt jelzi, hogy nem mindenestől határolódnak el a szakmai segítségtől. Az a távolság, ami a hangzatos szlogenek és a fogyatékos gyerekek/fiatalok és családjaik mindennapi élethelyzete, a makrórendszer joggyakorlata és az egyéni életsorsokban megmutatkozó esélyek között feszül, még áthidalásra vár.

SZAKIRODALOM

BERSZÁN Lídia

2009 *Chances of Coping with Having Disabled Children for Families in Rumania.*
Akadémiai Kiadó, Budapest, 27–39

BERSZÁN Lídia

2007a *A fogyatékos személyek társadalmi integrációja*. Presa Universitară Clujeană, 186

BERSZÁN Lídia

2007b *Fogyatékoság és családvilágok*. MENTOR, Târgu-Mureș, 234

BERSZÁN Lídia

2007c *A fogyatékos gyermeket nevelő családok megküzdési esélyei Romániában*. *Esély*, Budapest, 47–60.

BERSZÁN Lídia

2007d *Rolul asistenței sociale în promovarea incluziunii. Copiii de azi sunt parintii de maine*. *Tribuna – Revista editata de Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de Sociologie si psihologie*, 19, 24–28.

Documente ANPH: <http://www.anph.ro>

KÁLMÁN Zsófia–KÖNCZEI, György

2002 *A Tanítástól az esélyegyenlőségig*. Osiris Könyvkiadó, Budapest

KÖNCZEI, György

1994 *Mégis kinek az érdeke? A fogyatékkutatás és a fogyatékospolitika útja a rehabilitációtól a független életig*. MTA Budapest

MAY, E. Gary–RASKE, B. Martha

2007 *Ending disability discrimination: strategies for social workers*, Michigan University, New York

Nemzeti Stratégia a Fogyatékos személyek szociális védelme, társadalmi integrációja és inklúziója érdekében 2006–2013

Hotarâre nr.1175 din 29/09/2005,
[http://www.anph.ro/anph.php?m=anph&ida=2\)](http://www.anph.ro/anph.php?m=anph&ida=2)

OLIVER, Michael–SAPEY, Bob

2006 *Social Work with Disabled People*. Palgrave Macmillan, New York

Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD): *Synthesis Report in Education Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe*, 2007. Paris.
www.centerforcooperation/southeasterneurope/chapter8romania

SOMLAI Péter

1997 *Szocializáció. A kulturális átörökítés és társadalmi beilleszkedés folyamata*. Corvina Kiadó, Budapest

SINGER, H. S. George

2002 Suggestions for a Pragmatic Program of Research on Families and Disability. *The Journal of Special Education* vol. 36/no.3/2002.

SZAKÁCS Ferenc–KULCSÁR Zsuzsanna

2001 *Személyiségelméletek*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

VAJDA Zsuzsanna

1994 *Nevelés, pszichológia, kultúra*. Dinasztia Kiadó, Budapest

WAI-PING, Li–TSANG, Cecilia–KWAI-SANG YAU, Matthew–Hon Kong, Yuen

2001 Success in Parenting Children with Developmental Disabilities: Some Characteristics, Attitudes and Adaptive Coping Skills, *The British Journal of Developmental Disabilities*, vol. 47/ july 2001, London

Botházi Renáta, Ozsváth Anita-Anikó, Lukács Ignác, Krecsák Katalin, Dégi L. Csaba

„Opcionálisan kötelező” drogprevenció az iskolában –a fesztiválózó fiatalok szerfogyasztási szokásainak tükrében

Cikkünk célja, hogy betekintést nyújtsunk az Independence Zone drog-, alkohol-, nikotin és HIV prevenció munkája révén - amely többek között az erdélyi fesztiválózó fiatalok körében tevékenykedik - a fiatalok szerfogyasztási szokásaiba, azaz a céllal, hogy az iskoláknak és ez által a pedagógusoknak olyan információkkal szolgáljunk, amelyek tükrében átértékelhetik saját munkájukat, melyet a fiatalok egészségmegőrzése és személyiségfejlődése érdekében tesznek. Ennek érdekében a három helyszín – Félisziget Fesztivál, Kolozsvári Magyar Napok, JiERD Tábor – kérdőíves felmérésének eredményeit mutatjuk be, amely bepillantást enged a fiatalok nikotin-, alkohol- és drogfogyasztási szokásaiba, valamint ezzel szorosan összefüggő lelki állapotába. Ez mellett kitérünk az iskola drogprevenációs és mentálhigiénés funkciójára, amelyek teljesítésével elősegíthetik a fiatalok egészségmagatartásának kialakulását. Cikkünk magába foglal még néhány olyan alternatívát is, amely által a pedagógusok megakadályozhatják a fiatalok drogfogyasztását.

Habár az alkoholfogyasztás hazánkban egyre inkább társadalmilag elfogadott tény, viszont az, hogy a fesztiválózó fiatalok közel 80%-a - kiknek átlagéletkora 22 körüli - rendszeresen fogyaszt alkoholt, és közel 16%-a pedig drogot is, sőt mi több a fesztiválózó fele dohányzik is, talán egy kicsit sokkoló lehet első olvasásra.

Ilyen és ehhez hasonló eredményeket vélt felfedezni az Independence Zone csapata az erdélyi fesztiválózó körében. A 2012-es évi Félisziget fesztiválról – immáron kilencedik alkalommal - nem hiányozhatott az előző évekhez hasonlóan az Independence Zone csapata nikotin-, alkohol-, drog és HIV-prevenációs munkájával. A csapatban együttműködő szervezetek az idei évben a Babes-Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munkás Képző Kar, Szociális

Munka Szak, a *szatmári Caritas Szervezet Drogprevenációs Irodája*, a *kolozsvári Görög Katolikus Caritas Szervezet*, a *Pro Karma Egyesület*, az *Országos Drogellenes Ügynökség marosvásárhelyi Drogmegelőző, Felmérő és Tanácsadó Irodája*, a *Szigeti Magyar Ifjúsági Szervezet*, és nem utolsó sorban a *Nordica Egyesület*. Az Independence Zone prevenció munkájával egyfajta népszerűsége tette szert, hiszen további két fesztiválra is meghívást kaptunk a 2012-es „fesztivál-szezonban”, név szerint a fiERD táborba és a Kolozsvári Magyar Napokra. Ez arra enged következtetni, hogy prevenció munkánkat értékelik és hasznosnak látják a fesztiválok szervezői, és ők is észlelik a tény, mi szerint a fesztiváloknak a drogprevenáció is részét kell, hogy képezze.

Elsődleges célunknak tekintjük, hogy aktuális információkat nyújtsunk a meglévő prevenció és terápiás szolgáltatásokról, amelyekhez szükség esetén fordulhatnak a drogfogyasztók. Az Independence Zone nem szándékozik szabályozni a szerhasználók drogfogyasztási szokásait, hanem a potenciális érintetteknek egyénre szabott alternatívanyújtást és tájékoztatást szolgáltat a kockázati tényezőkről.

TEVÉKENYSÉGEINK

Az előző évekhez hasonlóan kérdőíves felmérést is végeztünk a fesztiválokon, amelynek kettős célja volt. Egyrészt a sátor- és terepmunka során alkalmazott önreflexió kérdőívek, tesztek, amelyek kitöltése alapján nyújtottunk személyre szabott tanácsadást, amennyiben a kitöltő óhajtott az. 2012-ben a fesztiváló fiatalok 16,1%-a igényelte ezt a szolgáltatást ami 157 résztvevőt jelent. Helyszínekre lebontva a legtöbben a fiERD táborban kerestek meg 33,7% (59 fő), a Kolozsvári Magyar Napok alkalmával 28,8% (30 fő) kért tanácsot, míg a Fél-sziget Fesztiválon 9,7% (68 fő). Másrészt pedig felmérést készítettünk az önként és anonim módon kitöltött kérdőívekből, melynek eredményeképpen megtudtuk, hogy a fesztiváló hogyan viszonyulnak a nikotinhoz, alkoholhoz és a drogokhoz, valamint az ezekkel összefüggő depressziós tünetegyütteshez. Az Independence Zone sátor természetesen próbált segíteni és tanácsot adni mindazon fiatalok számára, akik ezt a szolgáltatást igényelték a fesztiválok ideje

alatt vagy után. A tanácsadás mellett drog prevenciós kvíz játékban is kipróbálhatták tudásukat a fesztiválozók. Megtudhatták, hogy mit és mennyit tudnak a drogok szervezetben kifejtett hatásairól és következményeiről. A kvízzjáték az idei Fél-sziget fesztiválon igen nagy népszerűségnek örvendett, hiszen a legtöbben, akik ellátogattak az Independence Zone sátrához egyben felmérték a drogokkal kapcsolatos tájékozottságukat. Ezen kívül állandó szolgáltatásaink voltak még az „Élő könyvtár és böngésző”, „Kérdéss-felelek”, a „A drogok változó arca”, „Border-feeling”, a „Free future motto”, „A jövő karkötője”, „Independence Túra”, és „Tanácsadás 2020-ra”. Programjainkról további részleteket talál park.felsziget.ro honlapon.

SZEMÉLYES TAPASZTALATAINK

A fiatalok eleve nyitottak, fogékonyak, kíváncsiak, akikkel beszélgetni, foglalkozni lehet. Mindezeket megtapasztaltuk úgy a terep munka, mint a tanácsadások során. Meglepő és egyben jó élmény volt felfedezni, hogy szívesen beszélgetnek problémáikról, mindazokról a dolgokról, amikkel küszködnek legyen az párkapcsolati, vagy jövőjükkel kapcsolatos kérdések. A beszélgetések során a jövőképpel kapcsolatos terveket és a drogfogyasztást hoztuk összefüggésbe. Szembesíteni szerettük volna őket a tetteik súlyával, vagyis a jelenlegi szerfogyasztás folytatásának következményeivel és hatásaival a jövőjükre nézve. Sokan közülük érzik és tudják egészségromboló magatartásuk súlyát és következményét valamint elfogadják visszajelzéseinket. Mások kevésbé, tagadván a problémát. Ilyenkor nem volt könnyű az ellenkezőjéről beszélni velük, ez nem is csoda, hiszen elvégre a tagadás egyfajta védekezést nyújtott számukra. Mindazonáltal sokuk számára fontos volt a beszélgetés, legyen az szembesítés a fogyasztási szokásaikat illetően vagy egy egyszerű bizalmas beszélgetés, amelyben elmondhatták a drogfogyasztáshoz társuló problémáikat vagy más személyes gondjaikat.

AZ ISKOLA SZOCIALIZÁCIÓS FUNKCIÓI

A szocializáció folyamatának keretében és eredményeképpen a biológiai lényként megszületett ember szociális lényé alakul. Olyan lényé, aki beilleszkedik egy szociális térbe, ahol tisztába van és képes a szociális környezet elvárásainak, normáinak és törvényeinek megfelelni. Az elsődleges szocializáció kulcshelyszíne a család, ahol az alapvető funkciók elsajátítása történik, és minden későbbi szocializáció alapja is egyben. Ezek közé tartoznak a kognitív, verbális, illetve szociális készségek, valamint kulturális és erkölcsi szabályszerűségek átadása a gyerekeknek. Az utóbbi évtizedek gazdasági, politikai, társadalmi változásai nyomán a családok életvitele és nevelésben betöltött szerepe átalakult. Ráadásul több a munkanélküli szülő, az elszegényedett család; gyakori a családon belüli lelki, fizikai erőszak, a gyermek elhanyagolása. Ennek nyomán megnőtt az iskola és ebből kifolyólag a tanárok felelőssége is a nevelésben. A másodlagos szocializáció kiemelt színtere az iskola, amely a társadalmi szerepekkel kapcsolatos. Az iskola szocializációs funkciói nem merülnek ki ebben, hiszen számos más funkciót is ellát, amilyen pl.: az egyén szociomorális fejlesztése, a szociális életképesség megalapozása, az integráció és inklúzió, a reintegráció és reszocializáció és a természetesen a témánkba vágó preventív tevékenysége. A felsorolt funkciók remekül jelzik, hogy mennyire nem maradhat meg az iskola a hagyományosnak mondható ismeretközlő, oktatás centrikus iskolamodell szerepében. Az iskolák feladatkörének kibővülése megkívánja, a pedagógusokon kívül a speciális teendők ellátására szakosodott szakemberek meglétét. A különböző szakemberek lehetnek pszichológusok, gyógypedagógusok, iskolai szociális munkások, szabadidő-szervezők valamint nevelési és oktatási asszisztensek (Bábosik, 2009). Íme, néhány olyan probléma, amelyekkel a tanulók küzdenek, és esetlegesen szociálpedagógiai segítséget igényelnének: iskolafóbia, iskolakerülés; az iskola diszfunkcionális működésével összefüggő sérültség; biológiai ellátatlanság (éhezés, higiénés problémák stb.); magatartási problémák; elhanyagoltság; bántalmazások, túlterheltség; szabadidőgondok, meg nem érdemelt eltartások; tanulási nehézségek; nemzetiségi-, etnika-, vallási és szexuális kisebbséghez való tartozás; stressz hatások; alkohol, drog, dohányzás; változások

okozta problémák (pl. válás); tinédzserkori terhesség, szexuális kihatás, nevelőintézményi gondozás; bűnözés (Tölgyesi, 2009). Ezek a problémák remélhetőleg rámutatnak a rátermett szakemberek szükségességére az iskola kereteiben.

Az egészségkárosító magatartásformák a pedagógusok számára feltűnő jelenségnek számítanak. Ezek közül a tanárok leginkább a dohányzással találkoznak az iskolában. Az elsődleges prevenció első sorban azokat célozza meg, akik még nem dohányoznak. Ezeket a programokat már általános iskolában érdemes elkezdni, az által, hogy eloszlatjuk a gyermekekben azt az „irreális optimizmust”, amely lekicsinyíti a dohányzás káros hatásait. Fel kell hívni a gyerekek figyelmét arra, hogy ez komoly függőséget eredményezhet, és tudatosítani kell azt a tényt miszerint Magyarországon naponta közel 80 ember hal meg kikknek halála összefüggésbe hozható a dohányzással (idézi Matóné, 2009 – Tóth-Damján, 2004).

A dohányzáshoz hasonlóan kamaszkorban kezdődik el az alkoholfogyasztási szokások kialakulása is. Az alkohol sok esetben a szülőktől való függetlenedés, a növekvő autonómia jelképe, valamint megkönnyíti a kamasz beilleszkedési problémáit is (Matóné, 2009). Pikó (2006) (idézi Matóné, 2009) megállapította, hogy a gyenge tanulók és az alsó és középosztályba tartozó tanulók jóval nagyobb gyakorisággal fogyasztanak alkoholt, mint a jó tanulók valamint a magasabb társadalmi rétegbe tartozók. De ami leginkább befolyásolja az alkoholfogyasztást az a legjobb barát, illetve a baráti kör, a kortárs csoport alkoholfogyasztási szokásai. A büntetés (igazgatói figyelmeztetés, magaviselet levonása) és a megalázás (tanulók táskáinak átnézése osztálykirándulás előtt, iskolaközösség elé való kiállítás) nem tekinthetők megoldásnak.

A középiskolás korosztály van kitéve a legnagyobb veszélynek, ami a különféle kábítószer kipróbálását illeti. A baráti társaság és a kortárs kapcsolatok jelentős szerepet játszanak a kamasz életében és az első szerhez való hozzájutásban és kipróbálásban (Matóné, 2009).

KÉRDŐÍVEK KIÉRTÉKELÉSE

A kérdőívek kiöltése három helyszínen történt: A *Kolozsvári Magyar Napokon* (<http://www.magyarnapok.ro/>), a Bözödi-tó partján megrendezett *fiERD táborban* (Fiatalok Erdélyért; <http://tabor.fierd.ro/>), illetve a Marosvásárhelyen, a *Félsziget Fesztiválon* (<http://felsziget.ro/>). Fontos megjegyeznünk, hogy a három rendezvényt teljesen más célcsoportok és korosztályok látogatták. A 988 kérdőív közül 703-at a Félszigeten-, 176-ot a fiERD táborban-, 109-et pedig a Kolozsvári Magyar Napokon vettünk fel. Nemüket tekintve a megkérdezettek 61%-a férfi, 39%-a pedig nő volt. A minimális életkor 13 év, a maximális 56 év, az átlag életkor pedig 22 év volt. Többségük tinédzser és fiatal felnőtt, de ugyanakkor jelen volt úgy a nagyon fiatal generáció a fiERD táborban, mint az idősebb generáció is a Kolozsvári Magyar Napokon esetében. Az ország minden részéről érkeztek az általunk vizsgált három helyszínre, viszont többségük Maros megyéből (29%), Hargita megyéből (18%), Kovászna megyéből (11%), Kolozs megyéből (10%), érkezett, sőt Magyarországról, Németországból és Hollandiából is.

A helyszínek között viszont jelentős eltéréseket tapasztaltunk. Míg a Félszigeten és a fiERD táborban a férfi résztvevők voltak többségben (65,4 illetve 54,9%-ban) addig a Kolozsvári Magyar Napokon a női nem dominált (60,2%). A megkérdezettek több mint fele nem él párkapcsolatban, a fiERD táborban ez az adat magasabb (64,9%) mint a másik két rendezvényen, ami valószínűleg az alacsonyabb átlagéletkorról magyarázható. A lakhatási feltételeket tekintve a többségük a szüleikkel él egy lakásban (59,3%) ezt követi a többen egy bérelt lakásban (11,9%) míg bérelt szobában 6,9%-uk lakik. Az anyagi támogatást a megkérdezettek 28,6% teljes mértékben a családjától kapja, 28,5%-a a családjától és kismértékben saját jövedelemből szerzi be, míg 24,7%-a teljes mértékben saját jövedelemből kapja.

A következőkben a résztvevők dohányzás, alkohol illetve tiltott drogok használatára szeretnénk kitérni. Ezeket az eredményeket azért tartjuk fontosnak évről évre közölni, hogy a pedagógusoknak és más szakembereknek, akik fiatalokkal foglalkoznak, rálátásuk legyen a mai generáció szerfogyasztási

szokásaira. Valamint, hogy miképpen viszonyulnak az egészségüket károsan befolyásoló szenvedélyekhez, továbbá arra, hogy milyen a lelki életük, lelki egészségük.

Arra a kérdésre, hogy a résztvevők családjában volt-e valakinek gondja az alábbi szerekkel, a következő eredményeket kaptuk: az összes megkérdezett 22,2%-a válaszolta azt, hogy a családban volt gond az alkohollal, 5,9%-a, hogy a gyógyszerekkel, míg csupán 1,3%-a, hogy a tiltott drogokkal lett volna gond a családban.

DOHÁNYZÁS

A dohányzási szokásokat a *Fagerström Nikotin Dependencia Teszt* segítségével mértük fel. A megkérdezettek közül minden második feszítválozó dohányzik, ami a válaszadók 52,3%-át teszi ki. A dohányzók 13,5%-a enyhe függőséggel, 9,4%-a közepes függőséggel, míg 4,1%-a erős függőséggel küzd. A helyszín és a dohányzás között szignifikáns összefüggést találtunk. A megkérdezettek közül a Féliszigeten 54,3%, a fiERD táborban 53,2% vallotta azt, hogy dohányzik, míg a Kolozsvári Magyar Napokon 38% válaszolta ugyanezt. A fenti adat azért rémisztő, mert az első két helyszínen a résztvevők átlagéletkora jelentősen alacsonyabb volt.

ALKOHOL

Az alkoholfogyasztást a *Cage Alkohol Teszt* alapján vizsgáltuk meg. Az alkoholfogyasztás tekintetében a megkérdezettek közel 83%-a fogyaszt alkoholt, ami 10 fiatalból 8-at jelent. Szignifikáns összefüggés van a helyszín és az alkoholfogyasztás között is. A legtöbben a fiERD táborban mondták azt, hogy fogyasztanak alkoholt. Itt 10 fiatal közül 9 igennel válaszolt (89,7%). Ezt követi a Félisziget Fesztivál 82%-al, illetve a Kolozsvári Magyar Napok 76,9%-al. A Cage alkoholteszt alapján megállapítható, hogy az alkoholt fogyasztók 31,1% klinikailag jelentős függőségben szenved. A helyszín és az alkoholfüggőség tekintetében a fiERD táborba látogató fiatalok 47,5% (10-ből 5 fiatal), a Féliszigeten 28,2% (10-

ből 3), a Kolozsvári Magyar Napokon 20,7% (10-ből 2) szenved klinikailag jelentős függőségben. Ami aggasztó, hogy a legfiatalabb kategória tekintetében a legnagyobb a függőségi mutató.

Drogfogyasztás

A fesztiválózóknak drogfogyasztását a *CAGE-AID drog teszt* segítségével vizsgáltuk. Drogfogyasztás tekintetében a válaszadók 16,5% válaszolta azt, hogy fogyaszt illegális drogot. A legtöbben a Fél-sziget Fesztiválon válaszoltak igennel. Itt a válaszadók 19,7%-a fogyaszt drogot, ami árnyalatnyilag alacsonyabb fogyasztást mutat a 2011-es adatokhoz képest. A fiERD táborban 12,9%, míg a Kolozsvári Magyar Napokon megkérdezettek közül 1,9% válaszolt igennel. Az illegális drogot fogyasztó fiatalok 21,3%-a sorolható a klinikailag jelentős függők közé.

DEPRESSZIÓ

A depressziós tünetegyüttest a 9 tételes Beck Depresszió Skálával (BDI) mértük fel. A válaszadók 19,7%-a enyhe depressziós tünetekkel küszködik, 4,6%-a közepes, míg 2,7%-a súlyos depressziós tüneteket mutat.

A NEVELÉS, MINT MEGELŐZÉSI LEHETŐSÉG

A kérdőívek kiértékelése alapján megfigyelhettük, hogy a fiERD tábor esetén a legnagyobb az alkoholos érintettség, vagyis a tizenévesek körében. Ez részben aggasztó lehet, hiszen az alkoholfogyasztás káros a fejlődő szervezetükre, valamint rizikó faktor is lehet a függőség kialakulásában. “A szenvedélybetegség az általános sebezhetőség talaján alakul ki, amely látszatmegoldás menekülés a valóságos nehézségek elől. A szerfüggő egyidejűleg menekülő és áldozat is.” (Albert 2003, 15. old.) Menekülő, aki így próbálja megoldani problémáit és áldozat, mert a függősége irányítja, nem pedig ő a függőségét.

Elsődlegesen arra szeretnénk összpontosítani, hogy melyek azok a tényezők, szükségletek, amelyek a nevelés során megelőzhetik vagy akár

elősegíthetik a korai drogfüggőség kialakulását. A gyermeknek szüksége van életkorának megfelelő, pontosan meghatározott korlátokra. Meg kell tanulniuk ellenállni bizonyos kísértéseket, ajánlatoknak. Ennek érdekében pedig erős referencia személyek jelenlétére van szükségük, akik még nyomás hatására sem hajlandók megváltoztatni bizonyos nevelési alapelveket. Ezek a személyek megteremthetik a gyerek, fiatal számára az érés előfeltételeit (Rieth, 2001). Az erős referencia személy lehet egy szülő, nagyszülő, tanár vagy egy szakember, aki gondoskodik a gyerek jóllétéről, ami magába foglalja úgy az anyagi, mint az érzelmi szükségleteinek a kielégítését és biztosítását. A fiataloknak fontos megbizonyosodniuk szüleik szeretetéről, a szoros kapcsolatról, a feltétel nélküli elfogadásról és törődésről (Cambell, 2002). Tudomásukra kell hozni, hogy viselkedésüktől függetlenül örülnek, hogy az ők szülei lehetnek. Ez jelenti ugyanis a feltétel nélküli szeretetet, amely feltétel nélküli elfogadást jelent. A tizenéveseknek szükségük van arra a bizonyosságra, hogy akkor is elfogadjuk őket, ha nem vagyunk megelégedve a viselkedésükkel és ezt tudomásukra hozzuk (Chapman, 2009). Nem könnyű szülőknak, tanároknak, felnőtt embereknek lenni, főként a mai társadalomban, ahol lényeges változás figyelhető meg az értékek, szabályok tekintetében.

Iskolás korban a magatartás kialakulására a legnagyobb hatást a kortárs csoport gyakorolja. A drogozásra való csábítás is leginkább a kortárs csoport felől jön. A pszichoaktív szerhasználat elősegítheti a csoporthangulatot, a szernek tulajdonított hatásképzetet, a többiek szerhasználási modelljét (Albert, 2003). Abban az esetben, ha az én gyenge vagy éretlen, a szorongás, a lehangoltság, a bűntudat, az üresség, a reménytelenség tartós érzése egyfajta úrt, képez a fiatalban, amelyet a kémiai anyagok vagy szenvedélyszerű viselkedés könnyen kitölt. Ezért a személy kockázatot is vállal, mert számára a várt öröm nagyobb, mint egy nem függő embernél (Albert 2003, 17. old). Ez többnyire azokra a fiatalokra jellemző, akiknek énképük sérült, legyen az bármilyen jellegű. Hiszen a gyerek úgy él, mintha állandóan egy tükörbe tekintene szeretetük tükrébe. Ahogyan formálódik, érlelődik a kamasz jelleme, és ahogy szerzi, élettapasztalatait e tükörkép alapján tájékozódik majd. Amikor a szülők szeretete feltétel nélküli és állandó, a gyermekek bátran belenézhetnek a tükörbe, mert valós képet fognak

látni benne önmagukról, s látni fogják azt is, milyenekké válni szeretnének. Amikor a szülői szeretet feltételekhez kötött, nem állandó, a gyermekek összezavarodnak, és képtelenek magabiztosan haladni a kiteljesedés útján, céljaik, önbecsülésük csorbul, amint napról napra megkérdőjelezik, kik is ők valójában (Campbell, 2002).

A kamasz szocializációját, érzelmi, értelmi, erkölcsi és lelki fejlődését előmozdítja, ha elegendő szeretetet kap. De ennek a fordítottja is igaz, ha nem elégítjük ki szeretet szükségletét, a fejlődés mindezekben a területeken súlyos károkat szenved (Chapman, 2009). A szocializációban pedig fontos szerepe kap úgy a családi, mint az iskolai nevelés.

MIT TEHET A PEDAGÓGUS ANNAK ÉRDEKÉBEN, HOGY MEGAKADÁLYOZZA A FIATALOK DROGFOGYASZTÁSÁT?

A pedagógusok felelőssége egyrészt az, hogy tanítványaikkal meg kell ismertetni a droghasználat veszélyeit. Iskoláskorban prevenciós programoknak nagy jelentősége van, hisz a kamaszok attitűdje még alakítható ebben a stádiumban. A serdülő korosztály sok esetben természetes kíváncsiságuktól hajtva próbálják ki a drogot. Az iskolák szerepe tehát az is lenne, hogy tartalmas programokat kínáljanak a tanulók részére. A kutatók többféle pedagógiai módszert is ajánlanak melyek segítségével megelőzhető a drogfogyasztás kialakulása, illetve a már droghasználó hatékonyabban kezelhető és vezethető vissza a közösségbe.

Az egyik ilyen pedagógia módszer, amelyet drogprevencióként lehetne alkalmazni az a Freinet-pedagógia (Pálfiné, 2003). Ez a szabad szövegalkotásokon, szabad rajzoláson és festésen, a szabad mozgásos és színpadi önkifejezésen keresztül hozzásegít a személyiség harmonikus alakulásához és erősödéséhez.

Egy másik módszer a drámapedagógia, amely hatékonyan tudna segíteni, mivel a dráma demokratikus gondolkodásra ösztönöz, segíti a kölcsönös megértést és pozitív értékszemléletet közvetít (Novák, 2003).

A drogprevenció szempontjából igen fontos a művészeti nevelés és a sport. Ily módon az alkotó fiatalok alkotásaikkal üzenetet küldenek a világnak, és egyúttal társaiknak is, és következőképpen ők is nyitottabbak és érzékenyebbek lesznek mások problémái iránt. A sportolás előnyei pedig közismertek, mi szerint a megterhelés hatására oldódik a stressz és a feszültség. Ezen belül pedig a csapatjáték az, ami rendkívüli módon fejleszti az együttműködés készségét és a toleranciát (Matóné, 2009).

Ahelyett, hogy a pedagógusoknak a már kialakult fiatalkori függőséggel kell megküzdeniük diákjaik körében, mennyire szerencsésebb az a helyzet, hogy ha kellő időben megfelelő figyelmet szentelnek az érzelmi nevelésre. Ez által pedig megtanítják a tanulókat a helyes életvezetésre, és arra, hogy képesek legyenek ellenállni a csábításnak, valamint a helyes kommunikációs és konfliktuskezelési technikák használatára (Matóné, 2009). Mindezek mellett fontos az is, hogy a pedagógusok tudatosítsák és megerősítsék a fiatalokban a különböző védőfaktorokat, - a sportolás, a vallás gyakorlása, támogató családi körülmények, megfelelő baráti kör, médiatudatosság - amelyek megóvhatják majd őket a későbbi függőség kialakulásában. Brassai és Pikó (2007) szerint egy másik roppant jelentős protektív tényező az élet értelmébe vetett hit. Az élet értelmébe vetett hit átadása azonban sokkal nehezebb és időigényesebb, mint pl. a természetes alapú logaritmus függvény megoldásának megtanítása (Matóné, 2009). Ennek a tulajdonságnak a tudatában a serdülő képes pozitívan értelmezni a kihívásokat. Ha hisz abban, hogy a világunk kiszámítható, az események pedig befolyásolhatók, akkor sokkal, nagyobb eséllyel tartózkodni fog a különböző egészségkárosító szerek fogyasztásától.

A drogprevenció akár beépíthető is a szaktárgyi órák tanmenetébe (pl.: A dohányzás története – történelemóra; Az alkohol hatása az emberi szervezetre – biológia óra; Mibe kerül az alkoholfogyasztás a családnak? - matematika óra), illetve ezt kiegészíthetik a különböző ismeretterjesztő videofilmek, előadások, sportnap, tanulóknak ajánlott könyvek, filmek, célzott honlapok – és természetesen a nevelőtestület példamutató magatartása (Matóné, 2009).

Nem elhanyagolandó tény észben tartani, hogy a mai iskolások 10-20 év múlva döntéshozók, munkavállalók és munkáltatók lesznek, jobban mondva ők fogják a társadalom jövőjét alakítani, irányítani és meghatározni (Bábosik, 2009).

Végül felhívjuk a figyelmüket a nemrégiben beindított honlapunkra, – <http://www.independenczone.ro/hu> – amely az országban egyedülálló szolgáltatást nyújt mindazoknak, akik drogfüggőség szempontjából veszélyeztetve érzik magukat, vagy valaki mást a környezetükből.

SZAKIRODALOM

ALBERT-LŐRINCZ Enikő

2003 *Alkohol és kábítószer függőség*, Kolozsvári Egyetemi Kiadó

BÁBOSIK István

2004 *Nevelélmélet*, Osiris Kiadó, Budapest

BÁBOSIK István

2009 *Az iskola szocializációs funkciói*. In: Bábosik István – Törgyik Judit (szerk.): *Az iskola szocializációs funkciói*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 11-17.

BRASSAI László – PIKÓ Bettina

2007 *Protektív pszichológiai jellemzők szerepe a serdülők egészséggel kapcsolatos magatartásában*. In: *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 3. sz. 211-227.

CAMPBELL, Dr. Ross

2002 *Dühöngő Ifjak*, Harmat Kiadó, Budapest

RIETH, Eberhard

2001 *Az alkoholizmus betegség*, Koinónia Kiadó, Kolozsvár

CHAPMAN, Gary

2009 *Kamaszokra hangolva*, Harmat Kiadó, Budapest

MATÓNÉ SZABÓ Csilla

2009 *Az ifjúsági szubkultúrák szocializációs hatásainak iskolai kezelése.* In: Bábosik István – Torgyik Judit (szerk.): *Az iskola szocializációs funkciói*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 251-269.

NOVÁK Géza Máté

2003 *Tűnj el, világ! – drogmegelőzés drámapedagógiával.* In: Kapócs Imre – Maár Márton – Szabadka Péter (szerk.): *Ifjú-kór 2.* Okker Kiadó, Budapest, 396-408.

PÁLFINÉ KOVÁCS Ágnes

2003 *A Freinet-pedagógia alkalmazása drogprevencióban és egészségnevelésben* In: Kapócs Imre – Maár Márton – Szabadka Péter (szerk.): *Ifjú-kór 2.* Okker Kiadó, Budapest, 393-395.

TOLGYESI József

2009 *Az iskola szociálpedagógiai környezete.* In: Bábosik István – Torgyik Judit (szerk.): *Az iskola szocializációs funkciói*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 59-70

ET

RECENZÍÓ

2

Ercsei Kálmán

Az új kapitalizmus Romániában: aktorok, érdekek és mechanizmusok

Vladimir Pasti: *Noul capitalism românesc /Az új román kapitalizmus/, Polirom Kiadó, Iasi, 2006.*

Vladimir Pasti² munkája kétségtelenül hiánypótló a vonatkozó témában, nevezetesen a romániai gazdasági rendszer átalakulását, illetve a társadalom különböző csoportjainak ebben játszott szerepét illetően. A könyv kilenc egymásba fonódó fejezeten keresztül közelíti meg és mutatja be a gazdasági rendszer 1989 utáni átalakulását, annak aktorait és mechanizmusait, valamint az újonnan létrejött -immár kapitalista rendszer- struktúráját. A szerző elsődleges kérdése, hogy miként, milyen folyamatok során, milyen mechanizmusok révén jött létre, alakult ki az új román kapitalista rendszer? Miként jött létre, alakult ki a román kapitalista elit, kik (lettek és) hogyan váltak a román kapitalista elit részévé?

---

² A szerző a bukaresti Politika- és Államigazgatási Tudományok Nemzeti Iskolájának (Școala Națională de Științe Politice și Administrative - SNSPA) oktató szociológus, továbbá a politikatudományok doktora. 1990-1991 között az Életminőség Kutatásáért Intézet (Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții – ICCV) kutatója volt, 1999-2000 között az INSOMAR, 2000-2004 között a Fejlesztési Tanulmányokért Intézet (Institutul pentru Studii ale Dezvoltării) igazgatói funkcióját töltötte be. 1990-ben, illetve 2001-2004 között miniszterelnöki, 1990-1991 között elnöki tanácsadóként is tevékenykedett.

1995-1997 között az Egy jövőt Romániának Alapítvány (Fundatia „Un viitor pentru România”) alelnöki funkcióját töltötte be, 1997-1999 között a *Bursa* főszerkesztője, illetve a *Curentul* igazgatója.

Hogyan történt/ment végbe a gazdasági átalakulás folyamata; minek köszönhető, hogy az adott módon ment végbe; mi lett az átmenet eddigi eredménye?

Pasti alapvető kiindulópontját az az állítás képezi, miszerint a romániai rendszerváltás utáni posztkommunista átmenet (legalábbis politikai és gazdasági szempontból) immár lezártnak tekinthető (1. fejezet, 7-50 o.). E megállapítás alátámasztását követően az átmeneti folyamat jellegére tér ki, kiemelve, hogy a posztkommunista átmenet az ország nyugatosodását, modernizációját, jólét irányába történő elmozdulását vonta maga után. (2. fejezet, 51-176 o.).

Ennek az elmozdulásnak a kiindulópontját egy olyan helyzet jelenti, amit – a kommunista rendszer radikális bukása, ennél fogva pedig a forradalmi események előtti folyamatok erőteljes megtörése miatt – (más közép-kelet-, illetve kelet-európai országokhoz képest) egy *kiegészítő, additív szabadságfok* (*un grad de libertate suplimentar*) jellemez a reálisan járható utak közötti döntést illetően (3. fejezet, 177-204 o.). Ezen a ponton utal vissza kellő mélységgel a kommunista rendszer jellegére, a kommunizmus hagyatékára, ami nyilvánvaló módon meghatározta mind a rendszer bukását, mind pedig a posztkommunista rendszer utáni átmenet folyamatait és jellegét (4. fejezet, 205-270 o.).

E három fejezetre épül rá a szerző munkájának tulajdonképpeni hozadéka: a Romániában napjainkra kialakult rendszer létrejöttéhez vezető út, és a rendszerváltást követő átmenet folyamatainak elemzése, illetve magának a rendszernek a vizsgálata, jellemzése (5-8. fejezet, 271-498 o.). A szerző alapvetően a gazdasági tőke, a tőkésvilág, a tőkekonverziók, így az elit és a gazdasági átstrukturálódási (alapvetően a nagyprivatizációs) folyamat felől vizsgálja a gazdasági átmenet folyamatát.

Megállapítása, miszerint a bérből élők mindennapi életében a rendszerváltás gazdasági szempontból nem jelentett számottevő változást (5. fejezet, 271-306. o.) – nem mellőz néhány sommás és redukcionista felhangot sem. Rámutat arra is, hogy a hazai közvélemény által egyetlen legitimként elfogadható út az önerőből feltörekvő *self-made-man* útja, a gazdasági elitbe vezető egyéb utak elfogadhatatlanok. A szerző a román tőkésosztály szerinte misztifikált képével kíván leszámolni. Véleménye szerint a rendszerváltást követően történő elit-reprodukción (főként a gazdasági elit egyes köreiből végbemenő

hatalomátmentést) teljes mértékben természetes jelenségnek számít, a gond mindössze az, hogy mindez nem rendelkezett kellő ideológiai háttérrel. A hiány pótlására megpróbál egyfajta ideológiát teremteni, miközben pálcát tör a romániai értelmiségiek (illetve a kistulajdont/nemzeti tulajdont előnybe részesítő történelmi politikai pártok) felett, mivel véleménye szerint az ideológia nélküli állapot kialakulásáért és fennállásáért, tehát a közvélemény vélekedéséért is, elsősorban ők tekinthetők felelősnek. A román kapitalisták új osztálya mindenféle – a szerző szerint szükségesnek tartott gazdasági, társadalmi, kulturális – ideológiai megalapozottság nélkül jött létre és alakult ki, a maga előnyeivel és hátrányaival együtt.

Pasti könyvének a posztkommunista valóságot legjobban szemléltető és legrészletesebben leíró része a „*A román kapitalisták új osztálya*” című fejezet (6. fejezet, 307-416. o.), amelyben a posztkommunista átmenet során zajló folyamatokat mutatja be a rendszerváltás utáni korai kezdetektől egészen a 2000-es évek közepéig???. Említést tesz a kisvállalkozókról, akiknek a száma a rendszerváltást követően robbanásszerűen megnövekedett, és rámutat arra, hogy többségük valamilyen módon már a szocialista tervgazdaság fekete-szürke zónájában horgonyozott, de közülük kevesen váltak igazán nagytőkésékké, a tőkés-elit részévé. A szerző körültekintően kontextualizálja azokat a harcokat, amelyek révén a román kapitalista elit létrejön: a szocialista nagyvállalatok (technokrata/menedzseri)ipari elitje (*elita industrială*), illetve a pénzügyi elit (*elita bancară*), melyek harcaiban közvetítőként vagy katalizátorként jelen volt a politikai elit is.³ Az egymás között harcot vívó két elitcsoport érdeke egymással majdhogynem ellentétben állt. Az ipari elitnek ugyanis a szocialista gazdaságból megörökölt ipari szektor és termelés minél hosszabb ideig történő életben tartása volt a célja, amiben a pénzügyi elit azonban nem szándékozott részt venni. A szerző nagyfokú precizitással mutatja be a két elit közötti harcokat, és a politikai elitnek ezekben a harcokban játszott szerepét. Ennek kontextusában nyernek értelmezést a kilencvenes évek gazdasági-pénzügyi-politikai folyamatai, végül pedig bemutatásra kerül a tulajdonképpeni, immár külföldi tőkével megvalósuló

---

³ vö. uő. (1995): *România în tranziție. Căderea în viitor*. Ed. Nemira, București, 234-328.

privatizációs folyamat is, ami egyben az egyes elitcsoportok között húzóó harcok végét jelenti.

A szerző ezzel át is tér a privatizációs folyamat tárgyalására (7. fejezet, 417-462. o.), és a következő fejezetben azt tárja fel, hogy a privatizációnak milyen fő funkciója, szerepe volt a román kapitalista társadalom kialakulásában, milyen mechanizmusok mentén zajlott, hogyan ment végbe, hogyan valósult meg, kik voltak az aktorai, érdekcsoportjai. A rendszerváltás után következett egy általa *ragadozógazdaságnak/ zsákmanýgazdaságnak* („*conomie de pradă*”) nevezett időszak. Az állami tulajdonban lévő javakat magántulajdonná konvertáló román gazdaság *nagy osztozkodásában* („*marea împărteală*”) különböző érdekcsoportok által más-más privatizációs utak/forgatókönyvek voltak képviselve. Amint a gazdasági átstrukturálás, úgy természetesen a privatizáció is a két pólus közötti skálán: a nagyon gyors és teljes mértékűtől a lassú, korlátozott, fokozatos, lépésről-lépésre végbemenő privatizációig terjed. A gyors átállást elősorban a liberális kör preferálta, a fokozatosságot az ipari technokrata elit, illetve a mezőgazdaságban tevékenykedő technokrata elit. Egy negyedik csoportot az 1948 előtti állapot visszaállítása, a *restitutio ad integrum* megvalósítása foglalkoztatta, és kevésbé foglalkozott a tőkeberuházást igénylő privatizációval. Az aktorok és érdekszférik bemutatását követően a szerző részletesen elemzi a mezőgazdaságban, továbbá az iparban végbement lépésről-lépésre történő privatizációt.

A román kapitalizmus társadalmi csoportokra való hatása szempontjából a szerző, a paraszti társadalom és a tőkésosztály mellett, a kisburzsoáziát, azaz a polgári középosztályt vagy felső-középosztályt, alapvetően a (szak)értelmiségieket magába foglaló osztályt vizsgálja (*mica burghezic*) (8. fejezet, 463-498. o.). Pasti a román posztkommunista polgárságot is az egykori rendszerből, pontosabban az egykori rendszer keretei között létező középosztálybeliek csoportjaiból vezeti le. Úgy gondolja, hogy a szocialista struktúrán belül létező középosztályként felfogható réteg (a központi, és helyi közigazgatás, a nagyvállalatok tisztségviselői, az értelmiségiek, a kézművesek vagy sikeres szabadúszók, a hadsereg magas beosztású tisztjei, az egyház élén álló papok, végül pedig a kutatási-fejlesztési szektorban tevékenykedő technokrata menedzserek) nagy vonalakban megegyezik a kapitalista társadalom polgárságával. Azok, akik egy ilyen osztályba sorolhatók

elsősorban felsőfokon iskolázottak, rendelkeztek a redisztribúció által biztosított jövedelem feletti szürke-fekete jövedelmi forrással, illetve presztízsük, elismertségük volt (népszerűség, pl.: írók, színészek körében; szaktudás: orvosok, ügyvédek, stb. esetén). A megfelelő szintű iskolai végzettség, a pluszjövedelem és a társadalmi elismertség kombinációja jelentette tehát a státushoz szükséges és elégséges feltételeket.

A szerző szerint ez a réteg (amelyet a szerző egy ideig homogén csoportként kezel), annak ellenére, hogy meglehetősen hamar és egyértelműen véleményt nyilvánított a privatizáció menetével kapcsolatban (amely tekintetben alapvetően piacgazdaság pártinak mutatkozott), ám kevésbé támogatta a nagyítóképes piacgazdasági struktúra létrejöttét. A privatizációban, a gazdasági átalakulásban mindössze korlátozott módon vett részt. Igyekezett ugyan nyomást gyakorolni a privatizáció számára kedvező megvalósulási módja érdekében, ám befolyása, pl. az ipari munkásságéhoz képest, lényegesen kisebbnek mutatkozott. Tevékenysége alapvetően a központi aktorok számára gazdasági szempontból marginálisnak minősülő zónában zajlott (pl. a könyv-, és lapkiadás, gyógyszerkereskedelem, pékipar, stb. területén). Az általa folytatott gazdasági tevékenység nem hozott jelentékeny tőkefelhalmozást, nem vált nagyítóképes polgársággá (*marea burghezică*).

Az átmenet során –tartja a szerző– valamelyest megtört a polgárság egységessége. Újjástrukturálódásához számottevően hozzájárult a privátszektor kialakulása mellett az is, hogy a nagytóke a saját soraiból egy új adminisztratív polgárságot hozott létre, ám ez az átmenet nem jelentett egyértelmű sikert. Pasti meglátása szerint, az ország lakosságának mintegy 5 százalékát adó osztály presztízse továbbra is megmaradt, így változatlanul fontos szerepet játszik a közvélemény-formálásban, ezáltal pedig az elit legitimálásában is. Továbbra is egy, a társadalom többsége feletti osztályról van szó, amelynek jóléte a társadalom jólététől független.

A polgári osztály vizsgálata után következő utolsó, zárszónak is tekinthető fejezetben (9. fejezet: 499-514. o.), Pasti arra próbál választ adni, hogy a közeljövőben mennyiben valósulhat meg „egy olyan átmenet utáni átmenet” amelynek eredményeként elérhető a népesség és a társadalom jóléte. Párhuzamot

vonva a történelem korábbi átmenetei és a posztkommunista átmenet között, azt a megállapítást teszi, hogy az elit-rekrutáció rendszerint vajmi keveset változik. A posztkommunista átmenet egy szokványosnak/általánosnak tekinthető modellt reprodukál, ennél fogva pedig – jóllehet némi változás végbement az elitek összetételében, illetve funkcióját tekintve – nem változik pl. az elit és társadalom viszonya, az elitnek az erőforrások újraelosztásában játszott szerepe. Sőt, mi több, a posztkommunista átmenet, amely a szocialista típusú tervgazdaságról a kapitalista piacgazdaság irányába történő elmozdulást jelent, – írja Pasti – sokkal nagyobb kihatással van a népeiségre, mint magára az elitre.

Ebben a helyzetben, az új elitek stabilizálódását követően egy olyan fázis kezdődik, amelyben az elitnek meg kell határoznia saját szerepét, funkcióját, társadalommal szembeni „hasznosságát”. Pasti e tekintetben két lehetséges forgatókönyvet lát: Az első szerint (bár lévén, hogy az első fejezetben az átmenetet lezártak tekintette, így némileg ellentmondásos módon) az átmenet tovább folytatódik, az elitek továbbra is saját érdekükben cselekszenek, és egy olyan értékrend alapján legitimálják tevékenységüket, mely egy társadalom felett álló entitás számára biztosít előjogokat. A második szerint olyan intézmények létrejöttében konkretizálná, (s ennél részletesebben és konkrétabban a szerző nem is tér ki ezen intézmények behatárolására), amelyek az elit hatalmát és jólétét a társadalom jólétének megvalósulása függvényében biztosítják. Pasti szerint jelenleg az első scenárió tűnik valószínűbbnek, bár egy ideje a társadalom úgy tűnik, visszautasítja, hogy az elit pusztán saját erőforrásaként hasznosítsa. A második scenárióhoz egyelőre hiányoznak a megfelelő intézmények, amelyek megteremtése a politikai szándékon/akaraton (*voinea politică*) múlna. Amíg ezek nem jönnek létre, addig nem valósul meg a lakosság jóléte sem.

Pasti művében az új román kapitalizmust próbálta meg jellemezni, annak létrejöttére próbált rávilágítani, amit az „*ancien régime*” struktúrájából, ezen túlmenően pedig a román társadalom történelmi múltjából adódó jellemvonásokból, tulajdonságokból igyekezett levezetni, nem hagyva figyelmen kívül a 20. század végi, 21. század eleji nemzetközi gazdasági-politikai irányvonalakat sem. Állítása szerint a román átmenet lezárult, ami a román társadalom jóléte irányába történő elmozdulását jelentette.

A munka az átmenetelemzések terén hiánypótló jelleggel bír, a szerző olyan lényeges kérdésekre keres és ad választ, amelyeket az eddigi kutatások kevésbé vizsgáltak. A szocialista gazdasági struktúra bemutatása és jellemzése önmagában is értékes és hasznos kiinduló pont lehet a további rendszerelmzésekhez.

A könyv olvasása során több esetben is felvetődött egy módszertani jellegű kérdés, nevezetesen, hogy bizonyos esetekben (pl. a román szocialista rendszer leírásáról adott rész, továbbá a mű kemény magját képező privatizációról, és annak aktorairól, a privatizáció mechanizmusairól rajzolt kép esetén) miért nem válik ismertté (és ezáltal akár megismerhetővé) a munka mögötti empiria, illetve ennek forrása. Közel sem behatóan, ám nagy vonalakban ismerve a szerző szakmai életpályáját, megbecsülve az ezzel járó tudást és tapasztalatot, természetesen nem célunk vitatni vagy kétségbe vonni a szerző megállapításait, állításainak igazságtartalmát. Ám az empiriára történő hivatkozás hiánya miatt a megállapítások mindössze jól megfogalmazott hipotézisekké válhatnak.

Pasti munkájának fő érdeme, hogy a kérdések kontextualizálása mellett a gazdasági átmeneti folyamat a maga komplexitásában, azaz politikai-társadalmi összefüggésrendszerben kerül bemutatásra. Ennélfogva az átmenet folyamata az aktorok, az általuk képviselt érdekek, illetve az ezek mentén működő mechanizmusok megismerése révén, átfogó módon válik megismerhetővé és megérthetővé.

DÁVID-KACSÓ, ÁGNES – ANTAL, IMOLA: GENDER AND PHYSICAL DISCIPLINE IN ROMANIAN FAMILIES

The gender factor influences the characteristics of the parental role and the parental social cognitions related to the child. In this way the discipline methods used by parents show special characteristics according to the gender of the parents and the child. The present study, using a sample of 3747 parents from Romania, follows the use of physically violent discipline methods by the gender of parents and children, in three different age groups of the child (12, 14 and 16 years old). The results show that both mothers and fathers use more often physical discipline methods, if their child is a boy. In the case of mothers, the use of physical discipline is decreasing as the child grows, while the fathers use most often physical discipline methods with their 13-14 years old children.

Key words: gender, discipline methods, physical violence

BERSZÁN, LÍDIA: RIGHTS AND CHANCES.

The social support system for persons with disabilities has undergone fundamental changes during the last two decades. This research is looking for answers to questions like: How can families having children with disabilities face the changes of the social support system? What are their educational-developmental possibilities? How do they sense the public's, media's and public institutions' attitudes towards them? What is their prospective of the future? Do they feel the positive changes proclaimed by international slogans ("Everyone's Europe", "Inclusive School", "Equal opportunities: jobs instead of aids!") in their micro- and macro-environment? What are the supporting factors that have

stood the test of time and proved to be reliable and strong for more than 10 years? These are the questions to be answered by an ongoing longitudinal research. (First survey in 2002-2004 among 400 disabled children, young people raised up in families; second survey in 2012-2014, of which 100 questionnaires were processed in this research.)

keywords: social support system changes - educational-developmental - possibilities supporting factors - longitudinal research

BOTHÁZI RENÁTA, OZSVÁTH ANITA-ANIKÓ, LUKÁCS IGNÁC, KRECSÁK KATALIN, DÉGI L. CSABA: "OPTIONAL MANDATORY" DRUG PREVENTION IN SCHOOLS – IN THE LIGHT OF DRUG USE PATTERNS AMONG FESTIVAL ATTENDING YOUTH

This article aims is to provide insight trough Independence Zone's drug, alcohol, nicotine and HIV prevention work - which among other tasks works among youth attending various Transylvanian summer pop-rock festivals - into the drug use patterns of younger people, with the aim of providing certain information to schools and teachers which can be implemented in their own work, further helping their ability to preserve the health and personal development of young people.

To this end we present the results of our questionnaire survey carried out on three locations – Peninsula Festival, Hungarian Days of Cluj, fiERD Camp - which gives an insight into the nicotine, alcohol and drugs consumption habits of young people, and their mental health which is closely related to these factors. We also will discuss school's drug prevention and mental health function, which if fulfilled might promote the development of young people's health behavior. This article will include a few other alternatives by which teachers can prevent youth drug use.

keywords: drog prevention, STD, young vulnerability

A szerzőkről

Dr. ANTAL Imola, docens a Babes- Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális munka Intézetében. Alapképzését pszichológiából doktori fokozatát szociológiából szerezte az említett intézményben. Számos olyan – országos és nemzetközi - projekt létrehozója és koordinátora, melyek a gyermekek és a nők elleni erőszak megelőzésére és az áldozatoknak nyújtott szolgáltatások biztosítására összpontosítottak. Kutatási területei: a gyermekbántalmazás, családon belüli erőszak, evészavarok, a mentális zavarokban szenvedő személyek társadalmi integrációja.

imolaan@yahoo.com

Dr. DÁVID-KACSÓ Ágnes, pszichológiai tanulmányokat végzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Ugyanott szerzett doktori fokozatot szociológiából. Pszichológiai tanácsadóként dolgozott olyan intervenciós és prevenciós programokban, melyek a családon belüli erőszak áldozatainak – nőknek és gyermekeknek – biztosítottak célzott szolgáltatásokat. Jelenleg adjunktus a Babes- Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális munka Intézetének keretén belül. Kutatási tevékenysége a következő területekre terjed ki: gyermekbántalmazás, nők elleni erőszak, az iskolai siker társadalmi tényezői, a serdülőkor és felnőttkorba való átmenet sajátos kérdései.

kacso_agnes@yahoo.com

Dr. BERSZÁN Lídia, egyetemi docens, a Babes-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet, Szociális Munka Tanszék oktatója. Fő szaktárterületei: *Bevezetés a szociális munkába; Szociális munka idős emberekkel; A fogyatékos személyek társadalmi integrációja; Segítő kapcsolat, segítő beszélgetés; A speciális igényű családokkal való munka*

lberszan@yahoo.com

BOTHÁZI Renáta, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociális Munka Szak végzős hallgatója. Fő önkéntesi területek: drogprevenció.

bothazi_renata@yahoo.com

OZSVÁTH Anita-Anikó, szociális munkás, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző Kar, Szociális Teológia Tanszéken szerzett diplomát. Fő önkéntesi területek: drogprevenció és tanácsadás, idős illetve palliatív betegek gondozása.

LUKÁCS Ignác a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézetének a magiszteri hallgatója. Fő önkéntesi területek: drogprevenció.

KRECSÁK Katalin, klinikai pszichológus, a Kolozsvári Görög Katolikus Caritas Drogmegelőző, Felmérő és Tanácsadó Központ vezetője. Fő szakterületei: addiktológiai tanácsadás és prevenció.

Dr. DÉGI L. Csaba, egyetemi adjunktus, a Babes-Bolyai Tudományegyetem, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet, Szociális Munka Tanszék oktatója. Fő szakterületei: drogprevenció és drogpolitika, addiktológiai konzultáció.

Az Erdélyi Társadalom korábban megjelent tanulmányai (2003-2010)

2003. 1.

- Horváth István: Az erdélyi magyarok kétnyelvűsége: nyelvmentés és integráció között
- Péter László: Új szegények túlélési stratégiái
- Pásztor Gyöngyi: Slumosodás és elszegényedési folyamatok Kolozsváron
- Geambaşu Réka: A kolozsvári roma elit kialakulásának folyamata
- Veres Valér: A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a poszt szocialista Erdélyben
- Magyarai Tivadar: Elemzések a romániai magyarok sajtóolvasási szokásairól

2003. 2.

- Csata Zsombor – Kiss Tamás: Migrációs potenciál Erdélyben
- Horváth István: Kivándorlási hajlandóság az erdélyi magyarság körében – 2003. október
- Kiss Dénes: A CE Szövetség és a református egyház
- Csedő Krisztina – Ercsei Kálmán – Geambaşu Réka – Pásztor Gyöngyi: A kolozsvári elsőgenerációs városlakók
- Turai Tünde: A családszerkezet változása a szocializmus évtizedeiben a Szilágyságban
- Mohácsek Magdolna – Vitos Katalin: Fogyasztói szokások a magyarfalusi vendégmunkások köreiből

2004. 1.

- Kiss Tamás: Természetes népmozgalmi folyamatok az erdélyi magyarság körében
- Gödri Irén: Etnikai vagy gazdasági migráció? Az erdélyi magyarok kivándorlását meghatározó tényezők az ezredfordulón
- Veres Valér: A romániai magyarság termékenysége 1992–2002 között, regionális összehasonlításban
- Mezei Elemér – Rotariu Traian: Az utóbbi években történt változások a falusi és városi népesség korösszetételében
- Csata Zsombor: Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek az erdélyi magyar fiatalok körében
- Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás: Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről

2004. 2.

- Gábor Kálmán: A perifériáról a centrumba. Tézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének az értelmezéshez
- Veres Valér: A kárpát-medencei magyar fiatalok életeseeményei, társadalmi-gazdasági helyzete és közérzete
- Horváth István: Az erdélyi magyar fiatalok Magyarország irányú tanulási migrációja, 1990–2000
- Barna Gergely: Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai elemzése
- Ercsei Kálmán – Geambaşu Réka: A „tusványosi táborlakók” ifjúsági státusának és politikai beállítottságának vizsgálata
- Ravasz Katalin: A világháló társadalmi diffúziójának hazai sajátosságai – Internethasználati körkép a romániai lakosság körében
- Pálffy Zoltán: Nemzetállam és felsőoktatási piac: adatok a kolozsvári egyetem diákságának etnikai és társadalmi összetételéről a két világháború között
- Benedek József – Nagy Egon: Kolozs és Bihar megye etnikai térszerkezetének változása 1966–2002 között

- Kinda István – Peti Lehel: Szenesek. A tradicionális erdőkiélés és a nyugati piacgazdaság között. Vállalkozói kultúrák Farkaslakán?

2005. 1.

- Simon Boglárka: Hogyan „boldogulnak” a csángók? Az identitás kinyilvánításának versus elrejtésének stratégiai egy moldvai közösségben
- Péter László: „Romák, szegények, senkik vagyunk”. Elemzési kísérlet egy szegény roma közösség etnikai identitásépítő stratégiáiról
- Toma Stefánia: „Az én cigányom.” Informális gazdasági kapcsolatok cigányok és magyarok között
- Veres Valér: Az erdélyi magyarok nemzeti identitása a társadalmi és az etnikai struktúra összefüggésrendszerében (2000)
- Murányi István: Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon
- Irina Culic: Magyarság Erdélyben: a mienk, az övék, senkié, avagy hogyan értelmezzük a kettős állampolgárságról szóló népszavazást és a hozzá kapcsolódó reakciókat?
- Magyarai Tivadar: Gyorsjelentés az erdélyi magyarok médiahasználatáról
- Horváth István: A romániai magyarok kétnyelvűsége: nyelvismeret, nyelvhasználat, nyelvi dominancia. Regionális összehasonlító elemzések

2005. 2.

- Lengyel György: Vázlat a rendszerváltás, az elitváltás és a piaci átalakulás kapcsolatáról
- Juhász Pál: A falusias terek gazdasági, társadalmi és politikai gondjairól
- Kiss Dénes: Erdélyi reflexiók az új magyar falu kapcsán
- Orbán Annamária – Szántó Zoltán: Társadalmi tőke
- Kopasz Marianna: Jó szándék és kompetencia – avagy a bizalom két összetevője egy magyarországi vállalati felmérés tükrében
- Csata Zsombor: A vállalkozások megjelenésének társadalmi meghatározottsága a Székelyföld falvaiban

- Palkó Emília–Sólyom Zsuzsa: A vállalkozások elterjedésének szociokulturális háttere. Vállalkozói típusok két székelyföldi faluban
- Gábos Edit: Vendégszerzők és vendégfogadók. Hálók a turizmusban – Zetelaka esete
- Nagy Benedek: A várospromóció internetes eszközei a Székelyföldön

2006. 1.

- Csata Zsombor – Dániel Botond – Pop Carmen: Pályakezdő fiatalok a munkaerőpiacon
- Petrovici Norbert: Paternalista menedzserizmus. Hatalmi viszonyok a román politikai elit körében a 80-as évek végén és a 90-es évek elején
- Telegdy Balázs: A szociális problémák térbeli strukturálódása – avagy hatékonyak-e a romániai fejlesztési régiók a szociális problémák kezelése szempontjából?
- Gál Katalin: Partikuláris versus periférikus. Kolozsvári egyetemisták informális gazdasági stratégiái
- Kiss Zita: „Ez a mi otthonunk” – kolozsvári fiatal párok lakáskultúrája
- Bocskor Éva: Hargita megye lakosságának egészségi állapota az egészségügyi szolgáltatások jegyében
- Telegdy Balázs: Az autonómia és a liberális pluralizmus dilemmái a közép-európai magyarok törekvésein példázva

2006. 2.

- Benedek József: Kolozsvár történelmi belvárosának társadalmi fenntarthatósága
- Péter László: „Feltalálni a múltat!” – etnikai közösségek mediatizált megjelenítése a Kolozsvár főterén végzett archeológiai ásatások példáján
- Pásztor Gyöngyi – Péter László: Kolozsvár mint márka – útban egy posztmodern város felé? Szociológiai tanulmány egy erdélyi város jellegének és arculatának a változásáról
- Plugor Réka: A szimbolikus konfliktus levetítődései Kolozsváron
- Berekméri Mária-Erzsébet: Új városok Maros megyében

- Horváth István: Az etnikai kategóriák és a klasszifikáció változó logikái – fogalmi rendszerezési kísérlet
- Kolozsvár változó terei – kerekasztal-beszélgetés
- Kiss Tamás: A „magyarságtól” a „romániai magyar társadalomig”.
- Az erdélyi társadalomkutatás és változó témakonstrukciói a népesedéssel foglalkozó szövegek alapján

2007. 1.

- Gagy József: „Az egy szent testület...” A kalugerekhez (ortodox szerzetesekhez) járás, a „próba kultúrája” társadalmi szerepéről
- Fosztó László: A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzimusra tért romák kapcsán
- Sorin Gog: Az ateizmus után. Románia a vallási újjászületés és a szekularizáció között
- Iuliana Conovic: A Román Ortodox Egyház 1989 után: társadalmi identitás, nemzeti emlékezet és a szekularizációs elméletek
- Fejes Ildikó: Vallási individualizáció a csíkszeredai katolikusok körében
- Szilárdi Réka: Posztmodern identitáskultúra a magyarországi neopogány közösségekben
- Sárközy Csongor: Ezoterikus gyakorlatok dél-alföldi középiskolások körében
- Máthé-Tóth András: A misztika szociológiája. Ernst Troeltsch harmadik típusa Gagy József: A millenarisztikus-messianisztikus mozgalmak kérdése a társadalom-tudományokban
- Peti Lehel: A vallási mozgalmak antropológiai tapasztalata
- Kiss Dénes: Vallásszociológia a posztkommunista Romániában
- Nagy Réka: Az információs társadalom és a digitális egyenlőtlenségek új szemléletéről

2007. 2.

- Agnieszka Barszczewska: A moldvai csángók identitáskérdése (1860–1916): politikai tényezők

- Tánzos Vilmos: Az Európa Tanács riportőrével a moldvai csángóknál
- Peti Lehel: Transznacionális életformák és szekták. A moldvai csángó falvakban jelentkező új vallási jelenségek interpretációs lehetőségeiről
- Meinolf Arens: Egy etnikus csoport a totalitárius népességpolitika feszültségmezejében A moldvai magyarok/csángók a román–magyar–német kapcsolatok tükrében (1944) Ilyés Sándor: Az erdélyi magyar sajtó csángóképe az ezredfordulón
- Kinda István: Büntető szokások a moldvai csángóknál
- Iancu Laura: Kalendáris szokások a moldvai Magyarfaluban

2008. 1-2.

- Kiss Tamás: Modernizáció és népesedés. A román népesedési diskurzusok a hatvanas évektől az ezredfordulóig
- Horváth István: Nyelvi készségek, nyelvi viselkedés és etnokulturális reprodukció az erdélyi magyar népesség körében
- Veres Valér: Az erdélyi magyarok természetes nemzeti identitásának fő vonásai a Kárpát Panel 2007 tükrében
- Csata Zsombor: Helyzetkép a munkaerő-piaci keresletről Erdély magyarlakta vidékein Geambaşu Réka: Patriarchátus a háztartás falain belül és kívül. Nemi egyenlőtlenségek az erdélyi munkaerőpiacon
- Antal Imola – Szigeti Júlia: A konfliktusok megoldásának módozatai a párkapcsolatokban
- Gergely Orsolya: Így élünk... Lakás- és életmódminták az erdélyi magyar lakosság körében

2009. 1-2.

- Gergely Orsolya: Virtuális identitás (?) Az önmeghatározás és imázsépítés új lehetőségei
- Csata Zsombor, Dániel Botond, Kiss Dénes, Ruszuly Emese, Sólyom Zsuzsa: Diplomás karrierpályák az erdélyi magyar fiatalok körében
- Lajos Veronika: Gyógyítás – mágia – vallás. Funkcionálisan működő vallásos világkép Romániában

- Pászka Imre: A lokális elitek. Előreutaló megfontolások
- Kiss Dénes: Románia a szakralizáció útján. Három Romániai egyház profán társadalmi funkcióinak elemzése

2010. 1-2.

- Péter László: „Ha kell, akkor meghalunk a pályán”. A foci, mint jelenség: a mai román labdarúgás, mint szimbólum és társadalmi rítus
- Csurgó Bernadett – Megyesi Boldizsár: Határon: magyar – román határtelepülések társadalmi-gazdasági stratégiái a határon átívelő kapcsolatok alakítására
- Veres Valér: Az erdélyi magyarok nemzetről szóló reprezentációi
- Deák Attila: Etnikai fogyasztói magatartás kolozsvári magyar egyetemisták körében
- Kiss Dénes: Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai
- Dániel Botond: Iskolai motivációs mintákban és tanulási stratégiák fejlettségében tapasztalható társadalmi különbségek vizsgálata kilencedikes diákoknál

Editat de Presa Universitară Clujeană
ISSN: 1583-6347